

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Tomo Urbono
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentas

Magistro darbas

Įrodymų leistinumo samprata baudžiamajame procese

Vadovas: doc. G. Juodakaitė Granskienė

Recenzentas: Lekt. A. Juozapavičius

Vilnius 2016

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. ĮRODYMŲ LEISTINUMO SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE	5
1.1. Įrodymų leistinumą samprata ir jos problematika iki 2002 m. BPK.....	5
1.2. Įrodymai ir jų leistinumą samprata 2002 m. BPK.....	10
1.3. Įrodymų leistinumą santykis su įrodinėjimu Lietuvos teismų praktikoje.....	14
2. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMAJAME PROCESSE IR TARPTAUTINIŲ INSTITUCIJŲ SPRENDIMUOSE.....	18
2.1. Įrodymų leistinumą bendrosios teisės šalyse.....	18
2.2. Įrodymų leistinumą civilinės teisės šalyse.....	25
2.3. Tarptautinių teismų praktika dėl įrodymų leistinumą.....	30
2.3.1. Įrodymų leistinumą Tarptautinio Baudžiamojo Teismo sprendiniuose.....	30
2.3.2. Įrodymų leistinumą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose.....	33
3. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA ĮRODYMŲ LEISTINUMO KLAUSIMAIS.....	37
3.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pagrindinės nuostatos metodikoje dėl įrodymų leistinumą taikymo baudžiamosiose bylose.....	38
3.2. Įstatymo nustatytos tvarkos nuostatos taikymo probleminiai klausimai.....	41
3.3. Neteisėtu būdu gautų duomenų pripažinimas leistiniais įrodymais Lietuvos teismų praktikoje.....	44
3.4. Duomenų tikrinimas BPK numatytais veiksmais.....	51
IŠVADOS.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	63
SUMMARY.....	65

IŽANGA

Temos aktualumas. Įrodymų leistinumą „reikalavimų pažeidimo procesinių teisinių pasekmių reikšmė - duomenų nepripažinimas įrodymais“¹. Tai turi esminės įtakos baudžiamajam procesui apskritai ir konkrečios bylos išnagrinėjimui. Viena vertus, įrodymų leistinumą reikalavimų nuoseklus vykdymas yra reikšmingas imperatyvas užtikrinant baudžiamąjį proceso paskirtį, t.y. atskleidžiant nusikalstamą veiką saugoti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus. Antra vertus, šių reikalavimų pažeidimai yra plačiai paplitę, o tokiu būdu surinkti duomenys dažnai pripažįstami įrodymais siekiant užtikrinti tuos pačius baudžiamąjį proceso tikslus.

Įrodymų leistinumą realizavimo sudėtingumas atsiskleidžia praktiniame lygmenyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) svarstomos bylos iliustruoja, kad šiuo metu įrodymų leistinumą sampratos turinys nėra akivaizdus. 2002 m. priėmus naują Baudžiamąjį proceso kodeksą (toliau – BPK) „buvo pakeista įrodymų sąvoka ir nemaža dalis įrodinėjimo procedūrų. Padaryti pakeitimai turėjo realios įtakos praktiniai įrodinėjimo subjektų veiklai: teko keisti kai kurias susiformavusias nuostatas ir įpročius“². Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija akcentavo, kad „BPK (...) kai kurios normos, tarp jų reglamentuojančios įrodinėjimą, iki šiol suprantamos ir taikomos skirtingai“³.

Teisės teoretikai teigia, kad „(...) mokymas apie įrodymų leistinumą rėmėsi 1961 m. Lietuvos baudžiamąjį proceso kodekso (toliau – 1961 m. BPK) nuostatomis ir tuo metu vyravusios įrodymų teorijos teiginiais. Tačiau po 2002 m. BPK įsigaliojimo gerokai pasikeitęs baudžiamąjį proceso teisinis reguliavimas įrodinėjimo srityje kelia didelių abejonių dėl šių teiginių tinkamumo“⁴. Vadinasi, įrodymo leistinumą institutas, paveiktas naujo baudžiamąjį proceso pokyčių, naujų teisės normų įvedimu, turėjo neišvengiamai transformuotis.

Darbe analizuojama JAV, Anglijos, Danijos ir Belgijos teisės teorija ir teismų praktika (bylos) bei Tarptautinio Baudžiamąjį Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo

¹ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamąjį proceso teisėje. *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77. p. 81.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, nr. 27, p. 320-388.

³ *Ibidem*.

⁴ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamąjį proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77. p. 81.

sprendimai įrodymo leistinumą klausimu. Lyginamuoju būdu galima daryti išvadas dėl šių klausimų sprendimo Lietuvos teisenoje.

Tyrimo objektas. Įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu renkami ir pateikiami, patikrinimai ir vertinami reikšmingi duomenys ikiteisminiame tyrime ir teismo nagrinėjimo stadijos metu. Tyrimo objektas apima ir duomenų gavimo, fiksavimo ir tikrinimo būdus ir priemones, susijusius su operatyvine veikla.

Tyrimo dalykas. Įrodymų leistinumą samprata ir reikalavimai, įtvirtinti Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamojo proceso normose, jų taikymas teismų praktikoje, atsižvelgiant į Lietuvos, užsienio šalių ir tarptautinių teismų bylas bei įrodymų leistinumą įgyvendinimo problematiką, atsižvelgiant į teisės teoretikų iškeliamą kritiką dėl įrodymų leistinumą reikalavimų taikymo sprendžiant baudžiamąsias bylas.

Darbo tikslas. Išnagrinėti įrodymų leistinumą sampratą Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje atskleidžiant jo turinį; analizuoti įrodymų leistinumą sampratą užsienio valstybių ir tarptautiniuose teismuose; pateikti išvagas dėl įrodymų leistinumą sampratos plėtros Lietuvos teisenoje.

Darbo uždaviniai: 1) atskleisti įrodymų leistinumą sampratos problematiką Lietuvos teisės doktrinoje; 2) išnagrinėti įrodymų leistinumą sampratos suvokimą Lietuvos teismų praktikoje; 3) atskleisti tarptautinių teismų (Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo) ir užsienio valstybių (JAV, Anglija, Danija ir Belgija) teismų sprendimus, susijusius su įrodymų leistinumą reikalavimų taikymu baudžiamajame procese ir atlikti lyginamąją analizę; 4) įvertinti atskirų įrodinėjimo reikalavimų, būdų ir priemonių panaudojimo problematiką užtikrinant įrodymų leistinumą.

Darbo metodai. Vadovaujantis sisteminiu metodu atskleidžiama įrodymų leistinumą samprata Lietuvoje ir užsienio šalyse. Lingvistiniu teisės aiškinimo metodu remiamasi nustatant įrodymų tinkamumo ir leistinumą sąvokas Lietuvos ir užsienio šalių teisėje, nustatant terminų, principų prasmę. Lyginamosios teisėtyros ir loginiu teisės tyrimo metodu naudojama lyginant Lietuvos ir užsienio šalių teismų bylas kuomet sprendžiamas įrodymų leistinumą klausimas, vertinant leistinumą turinio skirtingumus.

Darbo naujumas ir reikšmė. Tai „viena iš mažiausiai nagrinėjamų temų dabartinėje Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje.“⁵. Darbe nagrinėjami Lietuvos teisininkų (A. Juozapavičiaus, R. Merkevičiaus, P. Kuconio, P. Danisevičiaus ir kt.) ir užsienio šalių autorių darbai. Apžvelgus, šia tema yra publikuotas nedidelis skaičius autorių darbų⁶, kurie vertina įrodymus ir jų leistinumą pagal 2002 m. BPK.

Paminėtina, kad „(...) rašę apie įrodymų leistinumą iki 2002 m. BPK įsigaliojimo – daugiau dėmesio skyrė ne įrodymų leistinumui, o įrodymų sampratai arba konkrečioms reikalavimams, kuriuos, jų teigimu, leistinumai kelia įrodymams. Dėl to nėra paprasta suvokti įrodymų leistinumą esmę ir prasmę“⁷.

Darbe nagrinėjami Lietuvos Respublikos teisės aktai, vertinami Tarptautinio Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai, susiję su įrodymų leistinumą instituto įgyvendinimu, taip pat pasirinktų bendrosios ir civilinės teisės šalių teismų bylos ir motyvai įrodymo leistinumą klausimais.

Darbe analizuojamas įrodymų leistinumą reikalavimų teorinis pagrindas, jo problematika, realizuojant reikalavimų užtikrinimą praktiniame lygyje, bei atskirų įrodinėjimo priemonių ir būdų leistinumą ypatumai. Darbe remiamasi Lietuvos ir užsienio baudžiamojo proceso teisės pavyzdžiais bei atliekama lyginamoji analizė. Pateikiamos išvalgos dėl dabartinio įrodymo leistinumą reguliavimo, įvertinama Lietuvos teisės praktika ir tarptautines tendencijas, analizuojama atskirų probleminių įrodymų leistinumą aktualių klausimų sprendimus. Darbas baigiamas išvadomis dėl įrodymų leistinumą įgyvendinimo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įžanga, dėstomoji dalis (trys skyriai, juos sudarantys poskyriai), išvados. Darbe yra pateiktas naudotos literatūros, teisės aktų ir kitų šaltinių sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalba).

⁵ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77, p. 81.

⁶ A. Juozapavičiaus, R. Merkevičiaus, P. Kuconio, G. Godos.

⁷ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77, p. 82.

1. ĮRODYMŲ LEISTINUMO SAMPRATA LIETUVOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

Bendraja prasme, problematika susijusi su įrodymų leistinumu išplaukia iš to, kad „(...) dabar vyraujanti doktrina įrodymų leistinumą sąvoką yra perėmusi iš ankstesnės doktrinos“⁸. Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje su įrodymų ir įrodinėjimu susijusios norminės nuostatos⁹ keitėsi du kartus – priėmus 1961 m. BPK ir, vėliau, nepriklausomoje Lietuvoje, patvirtinus 2002 m. BPK variantą. Ribos tarp įrodymo leistinumą sampratos pagal 1961 m. BPK ir 2002 m. BPK Lietuvos teismų praktikoje nėra akivaizdžios, todėl kyla pagrįstų klausimų netgi dėl įrodymų leistinumą reikalavimų taikymo konstitucingumo¹⁰. Taigi, siekiant apsibrėžti kas sudaro (turėtų sudaryti) įrodymų leistinumą sampratos turinį pagal 2002 m. BPK, svarbu įvertinti šios sampratos traktavimą Lietuvos teisės doktrinoje iki 2003 m. gegužės 1 d.

1.1. Įrodymų leistinumą samprata ir jos problematika iki 2002 m. BPK

„Įrodymų leistinumą reiškia jų tinkamumą, teisėtai panaudojant procesinės formos atžvilgiu, t.y. ar buvo teisėtai panaudoti tie šaltiniai, iš kurių tos žinios gautos, taip pat ar teisėti buvo žinių gavimo būdai ir priemonės“¹¹. Teigtina, kad iki 2002 m. įrodymų leistinumą sampratos pagrindas buvo formuojamas remiantis dviem elementais - įrodinėjimo priemonėmis ir įrodymų šaltiniais. Įrodymams keliami leistinumą reikalavimai buvo susieti su įrodymų šaltinio atitikimu procesinei formai bei priemonių ir būdų teisėtumu surenkant ir fiksuojant duomenis. R. Merkevičius pabrėžia, kad iki 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvos teisės doktrinoje įrodymui buvo priskiriamos procesinės formos ir

⁸JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77, p. 81.

⁹Įrodymų sąvokos ir su įrodymų leistinumą susijusių teisės normų pasikeitimas 1961 m. BPK ir 2002 m. BPK.

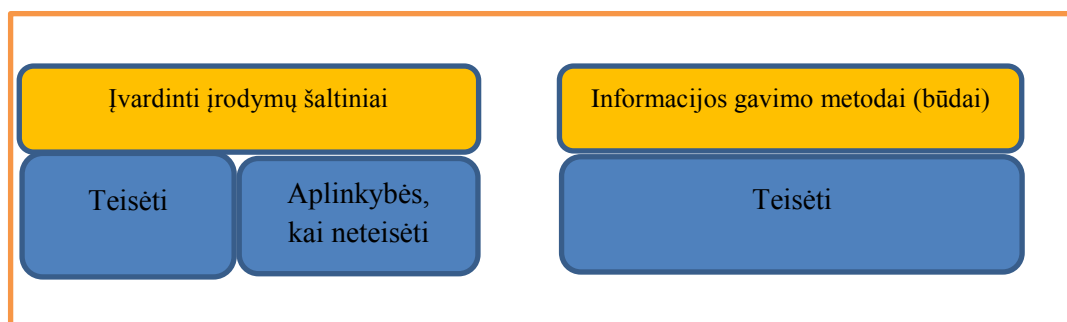
¹⁰JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77, p. 92.

¹¹DANISEVIČIUS P., LIAKAS A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius, 1971, p. 26.

faktinio turinio vienovės charakteristika, t.y. „įrodymų sąvoka savyje apjungia faktinius duomenis ir jų šaltinius kaip neatskiriamas struktūrinės dalis.“¹².

Įrodymų šaltiniai, kaip įvardinta 1961 m. BPK 74 str. 2 d., yra liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo, kaltinamojo parodymai, eksperto išvada, daiktiniai įrodymai, tardymo (pagal 1961 m. BPK) bei teismo veiksmų protokolai ir kitokie dokumentai. Įrodinėjimo priemonės išplaukia iš 1961 m. BPK 18 str., kuris numatė kad „Teismas, prokuroras, tardytojas ir kvotėjas privalo imtis visų įstatymo numatytų priemonių, kad būtų visapusiškai, pilnutinai ir objektyviai ištiriamos bylos aplinkybės (...). Draudžiama stengtis išgauti kaltinamojo parodymus smurtu, grasinimais ir kitokiomis neteisėtomis priemonėmis“¹³.

A. Juozapavičius, apibendrinamas to meto autorių darbus dėl įrodymų leistinumą, konstatuoja, kad „vienų autorių¹⁴ teigimu, leistini arba, kitaip tariant, tinkami nustatinėti į įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes yra tie įrodymai, kurie gauti iš teisėtų šaltinių ir teisėtais metodais (būdais). Kitų autorių¹⁵ teigimu, leidžiami tie įrodymai, kurie gauti iš įstatymų numatytų šaltinių, ir kai nėra aplinkybių, pašalinančių tų šaltinių naudojimo galimybę“¹⁶. Taigi, iki 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvos teisės teorijoje išskiriami šie įrodymų leistinumą lemiantys elementai: (1) įrodymų šaltinis; (2) teisėti informacijos gavimo metodai (būdai); (3) aplinkybės, kurios neleidžia remtis šaltiniu.

Schema Nr. 1. Įrodymų leistinumą lemiantys elementai.

¹² MERKEVIČIUS, R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 586.

¹³ LTRS baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 1961, Nr. 18 – 148.

¹⁴ R. S. Belkinas, J. Rinkevičius.

¹⁵ P. Danisevičius, M. Kazlauskas, A. Liakas.

¹⁶ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Iš *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, Nr. 77, p. 82-83.

J. Rinkevičius išskiria šiuos penkis atvejus, kuomet leistinumas, anot jo, nebūtų pažeistas, iš kurių trys susiję su reikalavimais įrodymų šaltiniui ir dveji – su reikalavimais metodui. Reikalavimai įrodymų šaltiniui: „1) Įrodymais gali būti tik tokie faktiniai duomenys, kurie yra užfiksuoti viename iš (1961 m.) BPK 74 str. 2 d. nurodytų šaltinių (todėl, pavyzdžiui, negalima naudoti kaip įrodymų kriminalinės žvalgybos duomenų); 2) turi būti žinoma informacijos kilmė ir galimybė ją patikrinti (todėl negali būti įrodymais anoniminis laiškas, liudytojo parodymai, kuriuose nenurodyta informacijos kilmė); 3) turi būti laikomasi specialių įrodymų rinkimo ir informacijos fiksavimo taisyklių (pavyzdžiui, būtiniosios ekspertizės atvejais draudžiama remtis kitais įrodymais, jeigu byloje nėra eksperto išvados“¹⁷. Reikalavimai informacijos gavimo metodams (būdams): „1) Būtina laikytis visų procesinės formos reikalavimų, kurie garantuoja informacijos tikrumą ir fiksavimo visapusiškumą. (...)“¹⁸; 2) „Teismas (...) nuosprendį pagrindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiama jame posėdyje“¹⁹.

P. Danisevičiaus ir A. Liakas pateikia platesnį iš teisės normų kylančių reikalavimų įrodymams sąrašą. Reikalavimai įrodymų šaltiniui: „1) Negali būti įrodymais byloje spėjimai, prielaidos, priesaika; 2) Įstatymas draudžia panaudoti byloje įrodymus, gautus iš šaltinių, nenurodytų BPK 74 str. 2 d.; 3) Neleidžiami byloje tokie įrodymai, kurių panaudojimą įstatymas tiesiog draudžia (1961 m. BPK 78 str. nustato kam draudžiama liudyti); 4) Kai kuriais atvejais įstatymas tiesiog reikalauja teikti įrodymus, gautus iš tam tikrų šaltinių“²⁰. Reikalavimai informacijos gavimo metodams (būdams): „1) Bet kurie tardymo veiksmai įrodymams gauti leidžiami tik po baudžiamosios bylos iškėlimo; 2) Neleidžiama gauti įrodymus asmenims, kurie įstatymo nėra įgalioti; 3) Įstatymas neleidžia panaudoti byloje įrodymų, kurie procesiškai nėra įtvirtinti; 4) Negali būti leidžiami įrodymai, gauti nusikalstamai pažeidus įstatymus (...)“²¹. Atkreiptinas dėmesys, kad šie autoriai išskiria 8 leistinumo atvejus, J. Rinkevičius – 5, kuomet leistinumas, anot autorių, gali būti netenkinamas. Nevienodas identifikuotų atvejų skaičius rodo, kad autoriai skirtingai supranta įrodymų leistinumą ir jam keliamus reikalavimus bei toks priskirimas skirtingai motyvuojamas. Šiame kontekste, charakteringa tai, kad beveik visi minėtų

¹⁷ RINKEVIČIUS, J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamoje byloje pagrindai. Vilniaus Universiteto leidykla, 1990, p. 17.

¹⁸ Ibidem, p. 17.

¹⁹ LTRS baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, Nr. 18 – 148.

²⁰ DANISEVIČIUS, P.; LIAKAS, A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniam baudžiamajame procese. Vilnius, 1971, p. 27-28.

²¹ Ibidem, p. 27-28.

autorių leistinumą nusakantys reikalavimai yra kildinami iš konkrečių 1961 m. BPK teisės normų (t.y. iš konkrečių straipsnių):

Reikalavimai įrodymų šaltiniams	
<u>Reikalavimas/sąlyga, kad įrodymai būtų leistini</u>	<u>Teisės norma 1961 m. BPK</u>
P. Danisevičiaus ir A. Liakas²²:	
1. Negali būti įrodymais spėjimai, prielaidos, priesaika	Teisės doktrina
2. Įstatymas draudžia panaudoti kitus šaltinius nei nurodyta BPK	74 str. 2 d. (išsamus šaltinių sąrašas)
3. Neleidžiami įrodymai, kurių panaudojimą įstatymas draudžia	78 str. (nustato kam draudžiama liudyti)
4. Įstatymas reikalauja teikti įrodymus iš tam tikrų šaltinių	86 str. (būtinoji eksperto išvada)
J. Rinkevičius²³:	
1. Įrodymais gali būti tik tokie faktiniai duomenys, kurie yra užfiksuoti viename iš nurodytų šaltinių	74 str. 2 d. (išsamus šaltinių sąrašas)
2. Turi būti žinoma informacijos kilmė, galimybė patikrinti	74 str. 2 d.
3. Turi būti laikomasi specialių įrodymų rinkimo taisyklių (būtinoji eksperto išvada)	86 str. (būtinoji eksperto išvada)

Lentelė Nr. 1. Lyginamoji įrodymų šaltiniams keliamų leistinumų reikalavimų lentelė.

Įrodymų informacijos gavimo metodai taip pat kildinami iš 1961 m. BPK teisės normų.

Reikalavimai informacijos gavimo metodams (būdams)	
<u>Reikalavimas/sąlyga, kad įrodymai būtų leistini</u>	<u>Teisės norma 1961 m. BPK</u>
P. Danisevičiaus ir A. Liakas²⁴:	
1. Bet kurie tardymo veiksmai įrodymams gauti leidžiami tik po baudžiamosios bylos iškėlimo	199 str. 2 d. (įrodymų rinkimo išimtis)

²² DANISEVIČIUS P., LIAKAS A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius, 1971, p. 27-28.

²³ RINKEVIČIUS J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilniaus Universiteto leidykla, 1990, p. 17.

²⁴ DANISEVIČIUS P., LIAKAS A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius, 1971, p. 27.

	neiškėlus bylos)
2. Neleidžiama gauti įrodymus asmenims, kurie įstatymo nėra įgalioti	29-34 str. (aplinkybės neleidžiančios rinkti įrodymus)
3. Įstatymas neleidžia panaudoti byloje įrodymų, kurie procesiškai nėra įtvirtinti	91 str. (duomenų fiksavimo tvarka)
4. Negali būti leidžiami įrodymai, gauti nusikalstamai	18 str. 3 d. (įrodymų gavimas grasinant)
J. Rinkevičius²⁵:	
Būtina laikytis visų procesinės formos reikalavimų	91 str. (duomenų fiksavimo tvarka)
Teismas nuosprendį pagrindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiama jame posėdyje	331 str. 2 d. (tik teismo nagrinėti įrodymai)

Lentelė Nr. 2. Lyginamoji įrodymų informacijos gavimo metodams keliamų reikalavimų dėl leistinumų lentelė.

Iš lyginamųjų lentelių informacijos darytina išvada, kad dabartinio įrodymo leistinumų kontekste, daugelis keliamų reikalavimų neturėtų būti taikoma, jei 2002 m. BPK nėra atitinkamų (lentelėse nurodytų) teisės normų. Išimtis darytina tik vienu atveju, kai įrodymai byloje yra kildinami iš spėjimų, prielaidų, priesaikų. Kadangi šio reikalavimo negalima sieti su 1961 m. BPK įtvirtintomis teisės normomis, jo ryšį su leistinumu reikia vertinti atskirai. Antra, paminėtina, kad šie reikalavimai šiuolaikinių teisės teoretikų yra kvestionuojami. A. Juozapavičius²⁶ konstatuoja, kad iki 2002 m. teisės teorija dėmesį koncentruoja į įrodymų sampratą arba į reikalavimus, kuriuos leistinumai kelia įrodymams, tačiau ne į įrodymų leistinumų sampratos atskleidimą. R. Merkevičius antrina, kad „analizuojant įrodymų leistinumą daugiau buvo akcentuojamas ne įrodymų kaip tokių, o įrodymų gavimo būdų ir metodų bei įrodymų šaltinių leistinumai (...)“²⁷. Vadinas, teigtina, kad įrodymų šaltinio ir informacijos gavimo metodų (būdų) kriterijai neatspindi leistinumui keliamų reikalavimų arba kad nepakanka remtis tik šiais dviem elementais.

²⁵ RINKEVIČIUS, J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilniaus Universiteto leidykla, 1990, p. 17.

²⁶ JUOZAPAVIČIUS, A. Įrodymų leistinumų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, Nr. 77, p. 82.

²⁷ MERKEVIČIUS, R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 586.

Darytina išvada, kad procesualistai įrodymų leistinumą glaudžiai siejo su 1961 m. BPK teisės normomis, reguliuojančiomis įrodymų gavimą, rinkimą, panaudojimą, pagrįstas taisykles. Apibendrinant ribotą kritiką Lietuvos teisės teorijoje dėl reikalavimų įrodymų leistinumui pagal galiojusi 1961 m. BPK, galima išskirti kelis reikšmingus aspektus. Pirmia, pavienių teisės normų (taisyklių), reguliuojančių atskirus „elgesio“ su įrodymais atvejais, nesukuria bendros doktrinos, nesiūlo bendrų principų, sprendžia tik tam tikrų šaltinių ar būdų panaudojimą esant tam tikrom sąlygom. Universalus kriterijaus ar taisyklės, pagal kurias galėtume pasakyti kad visi įrodymai yra leistini ar neleistini, nebuvimas daro neaiškų įrodymų leistinumą sampratos turinį. Atkreiptinas dėmesys, kad vienais atvejais įrodymo šaltinio privalomumas (pvz., būtinoji eksperto išvada) yra visiškai neprivalomas toje pačioje byloje kitoms aplinkybėms įrodinėti. Antra, yra neaišku kaip spręsti praktinės teisės problemas bylose kuomet įrodymų gavimas ir fiksavimas yra įvykdytas pažeidžiant formalius BPK reikalavimus keliamus leistinumui.

2002 m. BPK atsisakė daugelio 1961 m. BPK straipsniuose įtvirtintų normų, kurias minėti autoriai siejo su įrodymų leistinumu. Aktualus klausimas – kokie reikalavimai turi būti griežtai siejami su įrodymu leistinumu, kas sudaro leistinumą esmę pagal 2002 m. BPK?

1.2. Įrodymai ir jų leistinumą samprata 2002 m. BPK

2002 m. priėmus BPK, pakito teisinis reguliavimas, susijęs su įrodymų leistinumu. Lyginamuoju būdu vertinant dvi BPK redakcijas (1961 m. ir 2002 m.) dėl įrodymų leistinumą galima išskirti šiuos skirtumus:

1) Naujojoje redakcijoje neliko įrodymų šaltinio sąvokos. Tokiu būdu šaltinis tapo ne BPK objektas ir jo reikšmė išnyko. Iš BPK komentaro²⁸ aiškinimo darytina išvada, kad visi šaltiniai gali būti įrodymų šaltiniais. Vadinasi, šaltinis nėra leistinumą sąlyga. Šia prasme, nepriklausomai nuo šaltinio, duomenys gali būti teismo pripažįstami tinkamais įrodyti bylos aplinkybes;

²⁸ GODA G. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 45.

2) Atsirado imperatyvi nuostata, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys.

3) Iki 2011 m. rugsėjo 1 d., BPK 145 str. 3 d. ir 147 str. 1 d. savo dispozicijose taip pat turėjo draudimus panaudoti tam tikrus įrodymus, t.y. numatė atvejus kai duomenis negali tapti įrodymais. Tai situacijos, kuomet neatidėliotinais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu buvo daromas poėmis arba krata. BPK nustatė reikalavimą tokiais atvejais per tris dienas nuo poėmio arba kratos padarymo gauti ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimą dėl tokio poėmio ar kratos teisėtumo. Jei ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas per šį terminą nebuvo gaunamas, visi paimti daiktai ir dokumentai turėjo būti grąžinami asmenims, iš kurių jie paimti, o atliktų procesinių veiksmų rezultatais procese, grindžiant įtariamojo ar kaltinamojo kaltumą, negalima buvo remtis²⁹. 2011 m. birželio 21 d. įstatymu Nr. XI-1478³⁰ priimta nauja BPK redakcija šį draudimą panaikino.

2002 m. BPK įrodymų leistinumą naujosios sampratos pagrindas tapo sietinas su naujomis teisės BPK 20 str. 4 d. normomis. „Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmis“³¹. Įrodymo leistinumui priskiriama ir BPK 20 str. 1 d. nuostata, kad įrodymais gali būti duomenys gauti įstatymų nustatyta tvarka³². Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje „3 reikalavimų“ nuostata pripažįstama, nekelia teorinių ginčų.

Istatymo nustatyta tvarka gauti duomenys. Baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje išskiriami tokie duomenų leistinumą pagrindai iki pradedant ikiteisminį tyrimą: BPK, kiti įstatymai, kiti ne įstatyminiai teisės aktai. Pabrėžtina, kad „Pagrindinis įstatymas, nustatantis duomenų, galinčių būti įrodymais, gavimo tvarką, be abejo, yra Baudžiamojo proceso kodeksas. Absoliuti dauguma įrodymų, kuriais buvo grindžiami išanalizuoti teismų sprendimai, buvo gauti BPK nustatyta tvarka.“³³ Antra, pradėjus ikiteisminį tyrimą, duomenis privalo būti renkami tik BPK pagrindu³⁴. „Istatymo nustatyta tvarka“ nuostata iš

²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, nr. 46.

³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas 3, 9, 40, 63, 64, 145, 147, 152, 154, 158, 160, 161, 162, 163, 170, 172, 178, 179, 181, 183, 212, 214, 217, 218, 220, 237, 254, 276, 372, 373, 374-1, 374-2, 418, 419, 421, 422, 426, 429 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodeksas papildymo 3-2, 160-1 straipsniais įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 81-3965.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, nr. 46.

³² GODA, G., KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 167.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius, 2007, nr. 27, p. 384.

³⁴ *Ibidem*, p. 385.

esmės kalba apie būtinumą duomenis rinkti būdais numatytais teisės aktuose, t.y. nuostata atskiriama nuo duomenų gavimo ir fiksavimo būdo, kuris sietinas su „teisėto būdo“ reikalavimu.

Antra, LAT nustato skirtingas duomenų rinkimo principus valstybės institucijoms ir pareigūnams ir fiziniams bei juridiniams asmenims. „Tais atvejais, kai reikšmingus bylai duomenis pateikia proceso dalyviai (...), teismas turi patikrinti, ar šie duomenys gauti įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“). (...) Tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai (...), būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme nurodytu būdu (principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“) ir ar nebuvo pažeista įstatyme nustatyta duomenų gavimo tvarka“³⁵.

Trečia, įstatymo nustatyta tvarka nepažeista, kai įrodymus surinko ir fiksavo užsienio šalies institucija pagal kitokią užsienio valstybėje galiojančią tvarką.

Teisėtai būdais gauti duomenys. LAT apibendrina, kad „Spręsdamas, ar duomenys yra gauti teisėtai būdais, teismas turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams“³⁶. Vadinasi, „teisėtas būdas“ yra tuomet kai „įstatymu nustatyta tvarka“ duomenų rinkimo ir fiksavimo tvarka yra nepažeista. Vadovėlis³⁷ ir BPK komentaras³⁸ išvardina skirtingus „teisėtų būdų“ atvejus. Teisės teorija siūlo įrodymais nepripažinti duomenis, kai: „1) pažeisti proceso principai, pavyzdžiui, asmens neliečiamybės, proporcingumo ir pan.“³⁹, suvaržytos žmogaus teisės⁴⁰; „2) panaudotas smurtas, grasinimai, kitokia neleistina prievarta; 3) proceso veiksmas atliktas nesilaikant tam veiksmui atlikti nustatytos tvarkos, pavyzdžiui, veiksmą atliko nekompetentingas asmuo ar be reikiamos tam veiksmui sankcijos; 4) proceso rezultatai iš esmės netinkamai užfiksuoti“⁴¹. Papildomai, vadovėlis⁴² išskiria išimtis, kad neteisėtai gauti įrodymai leistini, jei jie 1) patikimi; 2) nepažeidžia pripažintų žmogaus

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius, 2007, nr. 27, p. 384.

³⁶ *Ibidem*, p. 384.

³⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 168-169.

³⁸ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 46-47.

³⁹ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁰ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 167.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 47.

⁴² *Ibidem*, p. 168.

teisių. Trečia, prie „teisėto būdo“ doktrinos priskiriamas ir įrodymų leistinumas, kuomet duomenis gauti iš „užnuodyto medžio“.

Duomenų ir įrodymų patikrinimas BPK numatytais proceso veiksmiais. Teisės teorijoje įrodymų patikimumas yra vienas iš esminių įrodymų savybių. Ši savybė būtina, kad teisėtai gauti duomenis būtų pripažinti įrodymais. G. Godos, M. Kazlausko ir P. Kuonio⁴³ vadovėlyje išskiriami du bendri atvejai, kai įrodymų patikrinti negalima: 1) Gandų, anoniminių pranešimų atveju, nežinant informacijos šaltinio, nėra galimybės patikrinti duomenis; 2) Kai iš žinomo šaltinio gauti duomenys nesutampa su susijusiais duomenimis iš kitų šaltinių.

Apibendrinant, dėl „įstatymu nustatytos tvarkos“ reikšmingi keletas aspektų. Pirmia, numatyti skirtingi duomenų rinkimo pagrindai valstybės institucijoms ar pareigūnams ir kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Tai LAT suformuota išimtis. Antra, jei įrodymai gauti užsienio institucijos nepažeidus tos šalies gavimo tvarkos, Lietuvos teismai pripažins tokius įrodymus leistiniais net ir tuo atveju, kai duomenų rinkimo ir fiksavimo tvarka neatitinka Lietuvos BPK ar kitus teisės aktus, išskyrus jei pažeidžiamos pamatinės žmogaus teisės. Vadinasi, toje pačioje byloje leistiniais gali būti skirtingai surinkti įrodymai. Tai yra akivaizdus leistinumą reikalavimo dualumas.

Antra, dėl „teisėto būdo“, atkreiptinas dėmesys, kad išskiriami 4 bendri draudimai⁴⁴, kurie, turinio prasme, apima dvi nuostatas sietinas su žmogaus teisių apsauga (1, 2 punktai) ir dvi - su procedūriniais įrodymų rinkimo ir fiksavimo pažeidimais (3, 4 punktai), susijusiais su abejonėmis dėl duomenų patikimumo. Atsižvelgiant į tai, kad „Nežymus nukrypimas nuo nustatytos proceso veiksmų atlikimo tvarkos neturi būti laikoma kliūtimi reikšmingus bylai duomenis pripažinti įrodymais.⁴⁵“, teigtina, kad tik duomenų nepatikimumo atveju, įrodymai griežtai neatitiks „teisėto būdo“ kriterijaus. Kitais atvejais, duomenų nepripažinimas leistiniais priklausys nuo įrodinėjimo proceso.

Trečia, dėl duomenų patikrinimo, atkreiptinas dėmesys, kad abi (dvi) taisyklės siejamos su šaltinio patikimumo klausimu. Pirmu atveju, nežinant šaltinio

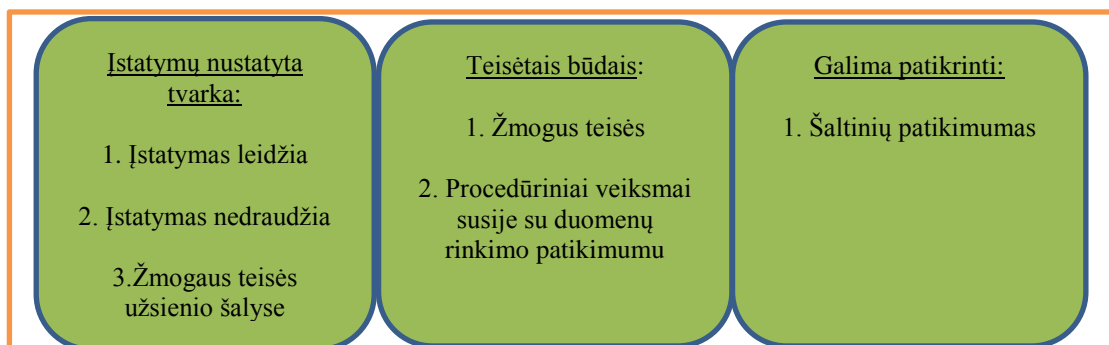
⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 169.

⁴⁴ Ibidem, p. 47.

⁴⁵ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 168.

(anoniminio pranešimo atveju), negalima būti įsitikinęs jo patikimumu. Antra, prieštaraujanti informacija iš kitų šaltinių, kelia abejones konkretaus šaltinio patikimumu.

Reikalavimus leistinumui galima apibūdinti šiomis nuostatomis:

Schema Nr. 2. Įrodymų leistinumui reikalavimų apibūdinimas.

Apibendrinant, leistini įrodymai yra tie, kurie surinkti ir fiksuoti įstatymo leidžiama (valstybės institucijoms) arba nedraudžiama (fiziniams ir juridiniams asmenims) tvarka ir galimai pažeidžiant žmogaus teises ir procedūrinius veiksmus (reikalavimus veiklos procedūroms) bei kurių šaltinius galima patikrinti.

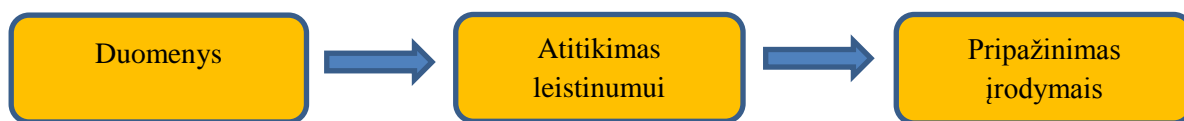
1.3. Įrodymų leistinumui santykis su įrodinėjimu Lietuvos teismų praktikoje

„Įrodinėjimas – įstatymo reguliuojama veikla, kurios metu renkami ir pateikiami, patikrinami ir vertinami reikšmingi duomenis“⁴⁶. Įrodymų leistinumui konstatavimas yra įrodinėjimo proceso veiklos išdava. Įrodinėjimas gali turėti pasekmių duomenų pripažinimui leistiniais įrodymais. LAT konstatuoja, kad įrodinėjimo baudžiamajame procese samprata – „tai įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (...) veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui“⁴⁷. Todėl įrodinėjimo ryšys su įrodymų leistinumu

⁴⁶ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 171.

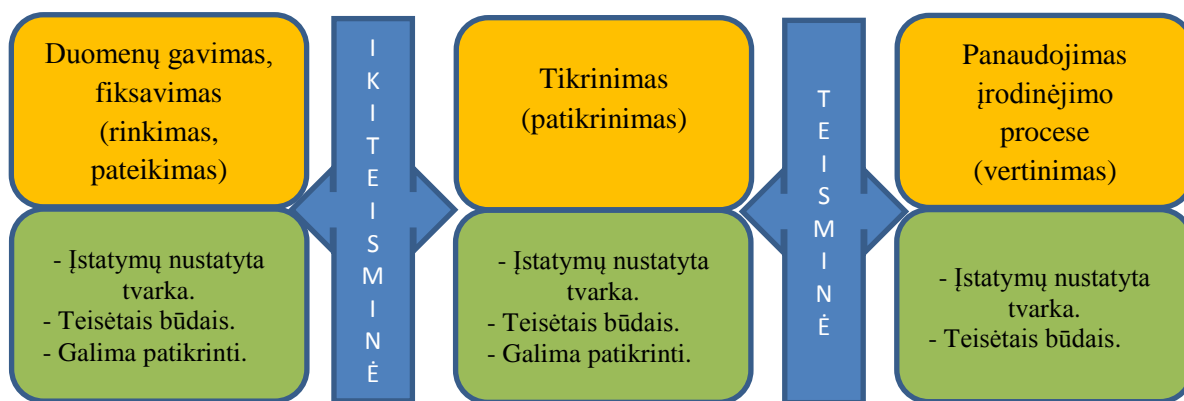
⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius, 2007, nr. 27, p. 384.

egzistuoja. BPK 20 str. 2 d. konstatuoja, kad „Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas“⁴⁸.

Schema Nr. 3. Duomenų tapimas įrodymais.

Leistinumą reikalavimo įgyvendinimas susijęs su šiais įrodinėjimo veiksmais arba etapais: 1) duomenų gavimu, fiksavimu⁴⁹ (rinkimu, pateikimu⁵⁰); 2) tikrinimu (patikrinimu); 3) panaudojimu įrodinėjimo procese (vertinimu). Duomenis, kurie teismo nėra atmesti kaip neteisėtai gauti ir fiksuoti ir kuriuos galima patikrinti (yra žinomi šaltiniai) tampa įrodymais. Kadangi teismas, kuriuos teismajame posėdyje ištirtus duomenis pripažinti įrodymais sprendžia pasitarimų kambaryje po baigiamųjų kalbų etapo, teigtina, kad trečiasis įrodinėjimo procesas – įrodymų panaudojimas įrodinėjant aplinkybes, leistinumą prasme, taip pat yra reikšmingas. Šiame etape neaktuali tampa tik duomenų tikrinimo funkcija, kadangi duomenų tikrinimas paprastai jau būna teismo atliktas.

Schema Nr. 4. Įrodinėjimo proceso etapai ir funkcijos.

Įrodinėjimas atskleidžia teismo diskrecijos ribas pripažįstant duomenis įrodymais.

Pirmiausia paminėtina, kad Lietuvos teismams charakteringa, kad „baigiamuosiuose teismo aktuose labai retai motyvuojamas vienu ar kitu duomenų

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

⁴⁹ Ibidem.

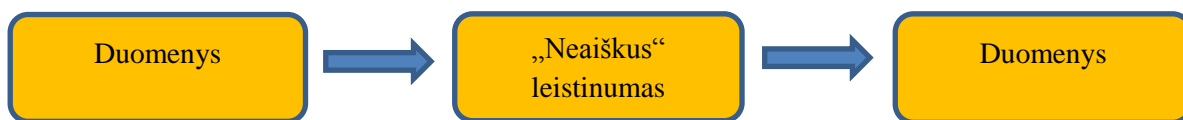
⁵⁰ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 171.

pripažinimas įrodymais⁵¹. LAT pritaria⁵² šiai praktikai, esant 3 sąlygom: 1) teisiamaajame posėdyje išnagrinėti duomenys atitinka BPK 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus; 2) bylos nagrinėjimo teisme dalyviams nekyla jokių abejonių dėl to, kad šie duomenys yra įrodymai; 3) teismas jais grindžia savo išvadas. Tačiau teismas privalo motyvuoti duomenų kvalifikavimą įrodymais, kai dėl duomenų atitikties BPK 20 str. reikalavimams kyla abejonių bylos dalyviams⁵³. Antras probleminis aspektas, „daug dažniau nei pirmosios instancijos teismai klausimą, ar tam tikri duomenys gauti nustatyta tvarka, sprendžia apeliacinės ir kasacinės instancijų teismai“⁵⁴. Vadinasi, pirmos instancijos teismai ne visada atsižvelgia į įrodymų atitikimą leistinumui reikalavimui baudžiamojoje byloje. Tampa neaišku, kokiais įrodymais teismas remiasi ir kokiais gali (turi) remtis, t.y. kurie atitinka įrodymų leistinumui.

Schema Nr. 4. Leistinumui nevertinimas.

Antras svarbus aspektas susijęs su įrodymų leistinumui, atvejai, kai duomenis nepripažinus įrodymais, jais remiamasi baudžiamojoje byloje. LAT byloje⁵⁵ (2K-264/2006) ir pirmosios instancijos teismas, ir apeliacinės instancijos teismas nurodė prieštarigus motyvus dėl byloje esančių telefoninių pokalbių įrašų vertinimo: iš vienos pusės, telefoninių pokalbių įrašai nebuvo pripažinti įrodymais, visgi, įrašuose užfiksuoti pokalbiai teismo buvo įvertinti, konstatuojant, kad kaltinimo jie nepatvirtina. Tokiu būdu, teismo motyvai remiasi ne įrodymais, bet duomenimis, kurių patikimumas ir atitikimas „teisėtam būdai“ nėra išspręstas. Tokios situacijos problema – negebėjimas pritaikyti leistinumui kriterijų, t.y. jų „neaiškumas“.

Schema Nr. 5. „Neaiškus“ leistinumui.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. Vilnius. 2007, nr. 27, p. 394.

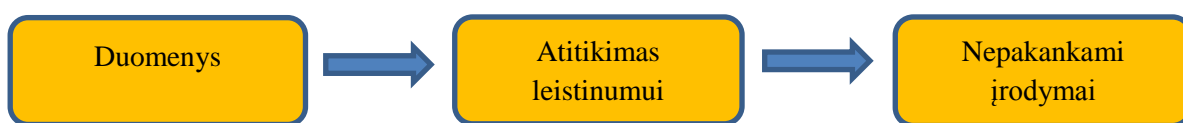
⁵² Ibidem, p. 390.

⁵³ Ibidem, p. 390.

⁵⁴ Ibidem, p. 386.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis Nr. 2K-264/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/19278798152314/2K-264/2006> [žiūrėta: 2016 m. kovo 19 d.].

Trečias aspektas, kai leistini įrodymai yra nepakankami įrodyti aplinkybes. Byloje⁵⁶ (2K-1-693/2015) LAT konstatavo, kad „Spręsdami klausimą, ar ekspertus, specialistus būtina kviesti į teismo posėdį (BPK 284 str. 2 d., 285 str.), teismai turi vadovautis Europos Žmogaus Teisių Teismo bei nacionalinėje teismų praktikoje pateiktais išaiškinimais“. LAT referuoja į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką byloje (Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą, Byla 2008 m. lapkričio 4, nr. 72596/01), kai netenkinamas kaltinamojo prašymas apklausti ekspertus, kurių išvados turi lemiamą reikšmę išsprendžiant bylą, pažeidžiama Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą dėl sąžiningo proceso.

Schema Nr. 4. Nepakankami įrodymai.

Apibendrinant, konstatuotina, kad Lietuvos teismų praktikoje į įrodymų leistinumą, kaip į reikalavimą įrodymams, ne visada atsižvelgiama byloje. Įrodymai nėra „testuojami“, bet jais remiamasi byloje. Antra, neaiškus leistinų įrodymų ir neleistinų duomenų santykis byloje, kuomet pastaraisiais remiamasi teismo sprendimuose. Trečia, formalūs įrodymų atitikimai leistinumui ir pakankamas tokių įrodymų kiekis bylose neužtikrina sąžiningo nagrinėjimo teisme. Reikalingi papildomi įrodymai, ypač jei jie reikalaujami kaltinamojo.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis Nr. 2K-1-693 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/122620834437805/2K-1-693/2015> [žiūrėta: 2016 m. kovo 19 d.].

2. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMAJAME PROCESSE IR TARPTAUTINIŲ INSTITUCIJŲ SPRENDIMUOSE

„Reikia atkreipti dėmesį, kad įrodymų leistinumą sąvoka įprasta postsovietinėje erdvėje. Vakarų valstybėse duomenų pripažinimo įrodymais problemos nagrinėjamos kaip įrodymų atmetimo, uždraudimo, nepripažinimo ar pripažinimo niekiniais klausimai. Vis dėlto termino pasirinkimas esmės nekeičia – visose valstybėse vadovaujamosi nuostata, kad nuosprendžiai gali būti grindžiami tik tam tikrus reikalavimus atitinkančiais duomenimis“⁵⁷.

Įrodymų leistinumą sampratos analizė užsienio valstybių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje leidžia palyginti skirtumus su Lietuvos pavyzdžiu. Antra, užsienio valstybių norminė ir procesinė praktika atskleidžia, kokios problemos kyla siekiant įrodymus pripažinti tinkamais ir kaip jos sprendžiamos, svarstant geros praktikos pavyzdžius pritaikyti Lietuvos tradicijai.

Atkreiptinas dėmesys, kad įrodymų leistinumą arba Vakarų valstybėse vartojamas įrodymų draudimas (šiuo darbe pastaroji sąvoka vartojama kaip įrodymų nepripažinimo taisyklė, angl. exclusionary rule), užsienio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje plėtojosi skirtingai, priklausomai nuo teisės sistemos. Todėl tikslinga apžvelgti bendrosios teisės ir civilinės teisės sistemos valstybių pastarųjų metų teisės doktriną ir teismų praktikas baudžiamuosiuose procesuose. Analizėje remiamasi JAV, Anglijos bei Belgijos, Danijos valstybių pavyzdžiais.

2.1. Įrodymų leistinumą bendrosios teisės šalyse

Tradiciskai paprotinės teisės tradicijoje nebuvo įrodymų nepripažinimo taisyklės. Teismai galėjo pripažinti tinkamus visus įrodymus, kurie buvo neteisėtai gauti.

⁵⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 16.

Teismo diskrecijoje buvo priimti tokie duomenys įrodymais arba nepripažinti. Vėliau⁵⁸, JAV tapo klasikinis įrodymų nepripažinimo taisyklės taikymo pavyzdys.

Lyginamuoju aspektu, JAV duomenų pripažinimo įrodymais klausimas yra įrodymų tinkamumo (relevant evidence) reikalavimo atitikimo klausimas. „Tinkamumo sąvoka apima mūsų baudžiamojo proceso teisėje postuluojamus įrodymų liečiamumo, tikrumo, išsamumo principus“⁵⁹. Įrodymų leistinumo (admissibility) klausimas yra priskirtas teismo diskrecijai. JAV Federalinės įrodymų taisyklių⁶⁰ (toliau – FİT) IV dalyje išdėstyti 4 reglamentai (401, 402, 403, 404), kurie reglamentuoja įrodymų tinkamumo ir leistinumo klausimą bei įrodymų panaudojimą įrodinėjimo procese. Siekiant lyginti Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktikas, naudinga detaliau paanalizuoti JAV įrodymų pripažinimo ir atmetimo norminį pagrindą ir įrodymų charakteristikas.

FİT IV dalies 401 taisyklė tinkamu įrodymu pripažįsta įrodymą, kuris „faktą gali padaryti tikėtiniu (galimu) nei be šio įrodymo“ ir jei tas faktas „gali charakterizuoti veiksmą (elgesį)“ sprendžiamoje byloje. Įrodymo tinkamumas turi pasiekti du tikslus: 1) įrodinėti reikšmingą bylai faktą; 2) faktas turi paaiškinti reikšmingą bylai aplinkybę. Pagal FİT 401 taisyklę, įrodymo tinkamumo problema reikalauja atsakymo į klausimą, ar įrodymas (įrodymo dalykas), kai ištiriamas pagal teisinę procedūrą, turi pakankamos įrodomosios vertės (probative value) kad būtų pateisinamas jo įtraukimas į įrodymų sąrašą. Įrodomoji vertė nustatoma išanalizavus ir pagrindžius priežastinį ryšį tarp dviejų veiksnių byloje, pavyzdžiui, tarp ginklo įsigijimo ir jo neteisėto panaudojimo. Ši taisyklė nustato, kad tinkamumas nėra įrodymo savybė *per se* ir nustatoma per priežastinį ryšį tarp įrodymo ir bylos dalyko. Antras įrodymo tinkamumo esminė sąlyga – šalių sutarimas (ginčo nebuvimas) dėl faktinių aplinkybių dėl kurių teikiami įrodymai. FİT leidžia, įrodymų nepripažinti leistiniais, jei jie teikiami dėl ginčijamų aplinkybių, kurių „išsiaiškinimas“ kainuos laiko ir suponuos išankstinį nusistatymą (undue prejudice) procese. Konstatuotina, kad toks įrodymų tinkamumas iš dalies sietinas su sąsajumo sąlyga Lietuvos baudžiamajame procese. Skirtumas – Lietuvos BPK nekelia sąlygų dėl ginčijamų aplinkybių ir proceso ekonomijos imperatyvo įrodymų tinkamumui pripažinti.

⁵⁸ Įrodymų nepripažinimo taisyklė buvo nustatyta federaliniu lygmeniu 1914 m JAV Aukščiausio Teismo sprendime byloje Weeks prieš JAV, bylos nr. 232-JAV 383).

⁵⁹ JUODKAITĖ G. Mokslinių įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. VU mokslo darbai. *Teisė*, 1997, nr. 31. p. 52.

⁶⁰ JAV Federalinės įrodymų taisyklės. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [žiūrėta: 2016 m. kovo 3 d.].

FIT IV dalies 402 taisyklė tinkamus įrodymus pripažįsta leistiniais, jei išimčių nenumato JAV Konstitucija, federaliniai teisės aktai (Civilinio ir Baudžiamojo procesų taisyklėse, Bankroto taisyklėse, Kongreso teisės aktuose), FIT ir JAV Aukščiausio Teismo nutartys. Netinkami įrodymai nėra leistini. Tinkami, bet neleistini įrodymai numatyti FIT VI, VII, VIII, IX ir X dalyse. Juose vadinami konkretūs reikalavimai, kuriuos atitikus įrodymai yra leistini ir atvirksčiai. Pavyzdžiui, FIT VI skyriuje numatyti apribojimai, kuomet liudininko parodymai negali būti pripažįstami įrodymais, apima liudininko nepatikimumo, kaip charakterio savybės, pripažinimo faktą. „Įrodymų teisingas pobūdis teismo yra pripažįstamas tik tada, kai liudininko asmens patikimumas (truthfulness) yra įrodytas“⁶¹. Liudininko atvejai, be paminėto, apima dar keturis, kuomet įrodymai turi atitikti leistinumo sąlygas. Pavyzdžiui, liudininko parodymų panaudojimas po 10 metų galimas, jei įrodomoji vertė persveria žalingą poveikį procesui ir proceso dalyviai iš anksto įspėjami apie ketinimus juos panaudoti teisme. Nepilnamečio kaltinamojo liudijime pateikti įrodymai yra priimtini, jei tenkinamos keturios sąlygos: 1) vyksta baudžiamasis procesas; 2) nuosprendis buvo priimtas kito nei ginamojo liudijimu; 3) pilnamečio parodymai (įsitikinimai) dėl kaltinimo leis kvestionuoti asmens patikimumą; 4) įrodymai būtini teisingai (fairly) nustatyti kaltę arba nekaltumą. Kiti du atvejai taip pat suformuoja išskirtinius reikalavimus įrodymų leistinumui. Tokius skirtingus reikalavimus netikslinga apibendrinti kaip Lietuvos atveju (Schema nr. 2. įrodymų leistinumo reikalavimų apibendrinimas). Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad aptartais atvejais, kaip ir įrodymų tinkamumo reikalavimuose (FIT 401 taisyklė) randama referencija į teisingo teismo imperatyvą procesui, kuris formuluojamas kaip įrodymo „įrodomoji vertė persveria žalingą poveikį procesui“, „įrodymai būtini teisingai nustatyti kaltę arba nekaltumą“.

Reikšmingų įrodymų procesui svarbą išplėsta ir vienareikšmiai įtvirtina FIT 403 taisyklėje. Ji numato plačias diskretiškumo ribas teismui nepripažinti įrodymus, papildomai išplečiant atvejus numatytus 401 ir 402 taisyklėse. T. y. teismas įrodymus gali nepriimti, kai duomenų įrodomoji vertė yra mažesnė nei pavojus proceso eigai, kuris gali būti neigiamai paveiktas tokių atvejų kaip išankstinis nusistatymas, paprastai emociniu pagrindu; su byla susijusių klausimų (dėl kaltų asmenų, faktinių aplinkybių, kt.) supainiojimas; prisiekusiųjų teismo neteisingas bylos suvokimas iš esmės; neteisėtas sprendimų byloje atidėjimas; laiko ekonomijos nebuvimas procese; netikslingas pripažintų

⁶¹ JAV Federalinės įrodymų taisyklės, nr. 608. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [žiūrėta: 2016 m. kovo 3 d.].

įrodymų grindimas teikiant naujus papildomus įrodymus. Tai yra įrodinėjimo proceso dalis. Teigtina, kad tai yra teismo „vidinio įsitikinimo“ nuostatos atitikmuo Lietuvos baudžiamajame procese, su išimtimi – tai nėra įrodymų vertinimo kitų įrodymų atžvilgiu klausimas, bet įrodymų vertinimo bendro proceso atžvilgiu klausimas. Antra, teismas „suorientuojamas“ teisės akto – FĮT nuostatomis – teismo precedentą plėtojant išvardintų klausimų (atvejų) (FĮT 403 taisyklė) ribose.

Pateikta lentelė apibendrina esmines įrodymų tinkamumo, leistinumą ir įrodymų naudojimo įrodinėjimo etape (pagal FĮT 403 taisyklę) charakteristikas.

ĮRODYMAI	REIKALAVIMAI	BENDRI PRINCIPAI
Tinkamumas	Apibūdina faktą.	- Įrodomoji vertė - Laiko ekonomija
Leistinumą	Konkretūs reikalavimai proceso dalyviams. Pobūdis: - Sąlygos procesui - Sąlygos dalyviams (patikimumas) - Reikalavimai įrodymams („būtinai teisingai nustatyti kaltę arba nekaltumą“)	- Įrodomoji vertė - Nepažeistas procesas
Nepanaudojimas įrodinėjime	Įvardinti atvejai FĮT (403 taisyklė)	Precedentai teismo plėtojami įvardintų atvejų ribose

Lentelė Nr. 4. Įrodymų tinkamumo, leistinumą ir naudojimo procese bendros charakteristikos JAV teisenoje.

JAV doktrinoje charakteringa, kad įrodymas apibūdinamas tinkamumo ir įrodomosios vertės charakteristika, bet ne remiantis metodu (būdu), kuriuo jis (įrodymas) buvo gautas. Lyginamuoju aspektu, tai reikšmingas skirtumas lyginant su Lietuvos baudžiamąjo proceso reguliavimu. JAV teismų praktikoje, su penkiomis išimtimis, neteisėtu būdu gauti įrodymai automatiškai atmetami⁶². JAV išimtyms taikomos, kai: 1) procesiniams veiksams atlikti išduotas orderis turi techninių trūkumų, bet pareigūnai to nežinojo; 2) įrodymai neišvengiamai bus žinomi (ir be neteisėtai atliktų veiksmų); 3) yra suabejojimas (impeachment) įrodymais. Teismas gali neteisėtai gautus įrodymus panaudoti

⁶²KINES, S. " Why suppress the truth? U.S., Canadian and English approaches to the exclusion of illegally obtained real evidence in criminal cases. *Re Publica*. 1996, Vol.II, nr.2, p. 152.

paneigti ar patvirtinti abejonės dėl įrodymo; 4) įrodymai pristatomi prisiekusiesiems prieš teismo nagrinėjimo stadiją (nagrinėjimo stadijoje šie įrodymai nebus naudojami dėl neteisėto gavimo); 5) gavimo būdas pažeidė įtariamojo asmens žmogaus teises.

Lyginant su neteisėtu būdu Lietuvos baudžiamajame procese, teigtina, kad tik žmogaus teisių aspektu JAV ir Lietuvos teisena turi tą pačią nuostatą. Antras, ne toks akivaizdus panašumas, yra dėl procesinių veiksmų, tačiau JAV atveju (1 išimtis) didesnį ryšį galima išvelgti su žmogaus teisių apsaugos nuostata (JAV Konstitucijos 4 pataisa), o Lietuvos atveju – su duomenų patikimumo aspektu. Kiti atvejai, yra specifiniai JAV reikalavimai, neturintys bendrumo su Lietuvos teisės doktrinoje identifikuotais atvejais dėl teisėto būdo (pateikta Magistro darbo 1.2. skyriuje).

Anglijoje įrodymų leistinumo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į įrodymų tinkamumą bylai. Įrodymų tinkamumas apima tokius įrodymus, kurie yra dėl faktinių aplinkybių ir kurie, turinio prasme, susiję su faktais, kuriuos siekiama įrodyti arba paneigti byloje. Tai atitinka JAV tinkamo įrodymo turinį. Tinkamumo reikalavimui priskiriamas „įrodomosios vertės“ principas. Anglijos teisės teorijoje konstatuojama, kad praktikoje tinkamumo vertinimas siejamas su „sveiko proto“ ir patirties kriterijais⁶³. Kaip ir JAV atveju, lyginamuoju vertinimu, „sveiko proto“ kriterijus atitinka „vidaus įsitikinimo“ principą Lietuvos teisės doktrinoje, kuris nėra tinkamumo ar leistinumo reikalavimas, bet įrodinėjimo dalis.

Dėl įrodymų leistinumo, Anglijoje visi įrodymai tinkami įrodyti arba paneigti su bylos aplinkybėmis susijusius faktus ir kurie nėra eliminuojami remiantis išimčių taisyklėmis yra leistini. Ši nuostata atitinka JAV praktiką. Anglijoje taip pat numatytos išimtys, kai tinkami įrodymai nėra leistini. Tai atvejai, kai įrodymų įrodomoji vertė yra sąlyginai nedidelė bei jie gali neigiamai veikti procesą, t.y. vykti ginčai dėl jų gavimo tvarkos – teisėto ar neteisėto būdo. Antra, riboto tinkamumo įrodymai gali būti teismo nepripažinti, jei dėl tokių įrodymų išsiplės papildomų klausimų ratas byloje ir tai trukdys teismui svarstyti esminius su bylos dalykų susijusius įrodymus; arba privers teismą išplėsti įrodymų tyrimą laike; arba teismas privalės papildomai vertinti panašią naują informaciją, kuri jau įtraukta į bylą⁶⁴.

⁶³KANE A. The modern law of evidence. London: Butterworth's, 2000, p. 18.

⁶⁴MUNDAY R. Evidence. Butterworths Student Statutes, 2003, p. 56.

Anglijos teisės teorijoje⁶⁵. siūloma išskirti šias leistinumui priskiriamas rūšis:

1) Daugkartinis leistinumumas, kuomet įrodymai yra neleistini siekiant įrodyti tam tikras aplinkybes byloje, tačiau jie leistini įrodinėti kitas aplinkybes. Pavyzdžiui, gandų atveju, tai bus neleistini įrodymai teismo nagrinėjimo stadijoje, bet kaip autentiškas parodymas, jis bus paskelbtas teisme. Šiuo atveju, teismas įspėja prisiekusiuosius nesiremti savo sprendimuose tokiu parodymu, bet teismas negali užtikrinti, kad prisiekusieji neatsižvelgs į parodymų duomenis kaip į įrodymą priiminėjęnt sprendimą dėl kaltumo ar nekaltumo. Tokiu būdu, prisiekusieji gali savavališkai „padaryti“ parodymų duomenis leistiniais; 2) Sąlyginis leistinumumas, kuomet izoliuotai vertinami įrodymai gali pasirodyti netinkami (nėra sąsajumo) ir neleistini, tačiau su kitais bylos įrodymais jie gali tapti ir tinkami, ir leistini. Procese tokie įrodymai yra sąlygiškai neatmesti (*de bene esse*), tačiau jie pripažįstami tik tuomet kai jie tampa tinkamais, t.y. kai atsiranda sąsajumas su bylos klausimu pateikus kitus įrodymus byloje. Jei toks sąsajumas neatsiranda, sąlyginiai įrodymai nepripažįstami leistiniais. Analizuotoje teisės literatūroje, nėra informacijos apie tokį įrodymų traktavimą JAV baudžiamajame procese. Reikalavimų įrodymams prasme, daugkartinis ir sąlyginis leistinumumas nėra įrodymų leistinumui reikalavimų tenkinimas – tai specifinis duomenų (daugkartinio leistinumumo atveju) ir įrodymų (sąlyginio leistinumumo atveju) panaudojimas procese, kuris charakterizuoja Anglijos teiseną ir išryškina skirtumus su JAV bei Lietuva.

Anglijos teisėje, žinoma, naudojama įrodymų nepripažinimo taisyklė kaip ir kitose bendrosios teisės šalyse. Teisės literatūroje^{66,67} išskiriami šie atvejai. Pirma, kai byloje pateikiami gandai dėl svarstomų aplinkybių, jie (gandai) yra tinkami įrodymai. Tai yra todėl, kad tinkamumas, kaip minėta, traktuojamas kaip sąsajumo reikalavimas. Tačiau leistinumumo prasme, gandai nėra priimtini įrodymai grindžiant tuo, kad asmuo neturėjo asmeninio santykio (nesusidūrė) su pristatomais faktais.

Antra, kaltinamojo charakterio vertinimas turi įtaką duomenų leistinumui, t.y. tokio asmens liudijime teikiami duomenis, jei jų įrodomoji vertė nėra didelė, gali būti tinkami, bet teismo nebus pripažinti procese siekiant užkirsti kelią tokių duomenų subjektyviam (neteisingam) prisiekusiųjų traktavimui. T.y. tokie duomenis, gali turėti didesnės žalos procesui dėl įrodymo šaltinio preziumuojamo nepatikimumo. Teigtina, kad šiais atvejais duomenų pašalinio pagrindas yra psichologinis tam tikrų įrodymų šaltinių

⁶⁵ KANE A. The modern law of evidence. London: Butterworth's, 2000, p. 18-19.

⁶⁶ Ibidem, p. 18-19.

⁶⁷ TWINING W. Rethinking evidence. Exploratory Essays. Northwest University Press, 1994, p. 178-181.

neigiamas vertinimas ir jo įtaką procesui, nesusijęs su formaliuoju ar materialiuoju duomenų nepripažinimo pagrindu.

Trečia grupė nepripažįstamų įrodymų yra su nacionaliniu saugumu ir valstybės ar tarnybos paslaptimis susiję duomenis, kurių atskleidimas padarys žalą konstituciniams strateginiams valstybės saugomiems gėriams.

Ketvirta grupė, susijusi su liudininkų parodymais. Anglosaksų teisenoje yra liudininkų-ne-ekspertų (non-expert witnesses) kategorija, kuriems yra leidžiama liudyti tik apie faktus kuriuos matė, bet ne sakyti savo nuomonę apie šiuos faktus, t.y. neinterpretuoti matytus veiksmus ar neveikimą. Jei liudininko parodymuose dominuoja ne konstatavimo, bet interpretavimo aspektas, tokie parodymai nebus pripažinti teismo ne tik leistinumo aspektu, bet taip pat ir tinkamumo aspektu. Atkreiptinas dėmesys, kad liudininko nuomonė (faktų interpretavimas) tampa nepriimtinas įrodymas turinio prasme grindžiant tuo, kad tokio pobūdžio parodymus liudininkas tiesiog formaliai negali teikti, tai nėra jo kompetencija. Visgi pabrėžtina, kad egzistuoja antras tokių duomenų nepripažinimo kriterijus – tokių parodymų įtaka prisiekusiesiems. Taigi, nepriklausomai nuo liudininko duomenų „tinkamumo laipsnio“⁶⁸, t.y. nepriklausomai nuo to kad liudininko parodymuose buvo daugiau faktų konstatavimo nei interpretavimo, teismas įvertinęs žalą procesui – tokių parodymų dominuojantį vaidmenį prisiekusiųjų sprendimui – paprastai visus liudininko parodymus eliminuos iš proceso.

Apibendrinant Anglijos teiseną, konstatuotina, kad duomenų leistinumo klausimas ir jų panaudojimas baudžiamajame procese yra daugiasluoksnis. Pirmiausia, tokią išvadą galima padaryti dėl išskiriamo įrodymų „riboto tinkamumo“ bei „daugkartinio ir sąlyginio leistinumo“ atvejų. Pastarasis atvejis nėra charakteringas Lietuvos ar JAV procesui. Tai leidžia neleistinus įrodymus formaliai panaudoti įrodinėjime ir neoformaliai į juos atsižvelgti priimant sprendimus.

ĮRODYMAI	REIKALAVIMAI	BENDRI PRINCIPAI
Tinkamumas	Apibūdina faktą.	- Įrodomoji vertė - Sveikas protas
Ribotas tinkamumas	- Neišplečia papildomų klausimų ratą byloje	- Proceso ekonomija

⁶⁸KANE A. The modern law of evidence. London: Butterworth's, 2000, p. 16.

	- Netrukdo teismui svarstyti esminius įrodymus	
Leistinumas	- Ne gandai - Kaltinamojo asmens patikimumas - Nesusiję su valstybės paslaptimis - Liudininkų parodymų faktų konstatavimas, o ne interpretavimas	- Įrodomoji vertė - Žala procesui
Daugkartinis ir sąlyginis leistinumas	- Nėra reikalavimų, nes nepripažįstami įrodymais; arba - Bendri reikalavimai.	- Prisiekusiujų diskrecija neatsižvelgti - Pripažinimas priklauso nuo kitų įrodymų byloje

Lentelė Nr. 5. Įrodymų tinkamumo, leistinumo ir naudojimo procese bendros charakteristikos Anglijos teisenoje.

2.2. Įrodymų leistinumas civilinės teisės šalyse

Belgijoje įrodymų leistinumo reikalavimų sistema turi bendrumo su Lietuvos. Belgijos baudžiamojo proceso kodekse⁶⁹ galima rasti šiuos atvejus, kai duomenys negali būti leistiniais įrodymais. Tai apima aplinkybes, kai duomenis gauti pažeidus konfidencialumą (paslapties atvejis, Anglijos teisėje), dokumentų vagystės pasėkoje, neteisėtai pasiklausius telefoninių pokalbių, panaudojant grasinimus ar užpuolimo-smurto atveju. Bendrai, šiais duomenimis negali remtis teismo sprendimuose. Taip pat įrodymai nėra leistini, jei pažeidžiamos kratų ir poėmių taisyklės. Trečias reikalavimas susijęs su proceso rezultatų tinkamu užfiksavimu –pavyzdžiui, verbaliniai parodymai turi būti fiksuojami protokole.

Teisės teorijoje⁷⁰ išskiriami dar keli atvejai sietini su bendrųjų (tarptautinių) principų pažeidimais renkant įrodymus. Tai atvejai susiję su žmogaus teisėmis – išprovokuotas duomenų surinkimas; apklausa esant laikinam neveiknumui; provokuojant teikti įrodymus prieš save ir pan. Antras atvejis, kai įrodymai nebus pripažinti leistiniais –

⁶⁹ Belgijos baudžiamojo proceso kodekso 154 str., 158ter str., 176 str., 189 str. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta: 2016 m. kovo 15 d.].

⁷⁰ DELMAS-MARTY M., SPENCER J. R. Ed. European criminal procedures. Cambridge studies in international and comparative law. Cambridge University Press, 2002, p. 123.

jei teismas neturi galimybių patikrinti duomenis, kurie surinkti ne teismo ar be proceso šalių žinios. Trečia, leistiniais nebus tie įrodymai, kurie pateikti po įrodymų tyrimo stadijos teismo nagrinėjimo etape.

Teigtina, kad Belgijos baudžiamojo proceso kodeksas ir doktrina, įrodymų leistinumą traktuoja panašiai kaip Lietuvoje. Šie reikalavimai apima tiek operatyvinių veiksmų atitikimą numatytiems norminiams reikalavimams⁷¹ („įstatymo numatyta tvarka“), tiek tinkamų duomenų fiksavimo reikalavimą (patenka po „teisėto būdo“ principu), taip pat kitus atvejus, kurie Lietuvos teiseje sietini su žmogaus teisės apsaugos nuostata – duomenų gavimu grasinant. Pabrėžtina, kad įrodymų patikrinimas taip pat numatytas Belgijos teismų praktikoje, kaip privalomas reikalavimas duomenims. Belgijos teisės praktikai⁷² „neteisėto būdo“ reikalavimo sampratą integruoja abu Lietuvoje teisės doktrinoje atskiriamus principus – „teisėtą būdą“ ir „įstatymo numatyta tvarka“. Taigi, „neteisėtam būdui“ priskiriami atvejai, kai duomenis gauti: 1) įstatymu nenumatytu būdu; 2) formalių procedūrų pažeidimo atvejais, pavyzdžiui, nesankcionuotai klausantis pokalbių, skaitant ir fiksuojant elektroninį susirašinėjimą per elektroninį pašta ar kitas kompiuterines programas; 3) veiksmais, kurie prieštarauja bendriems teisės principams, tokiems kaip neteikti įrodymų prieš save; teisė į kūno neliečiamumą.

Nuo 1990 metų pastebėta tendencija Belgijos Aukščiausiojo Teismo (Cour de cassation, kasacinės instancijos teismas, toliau - BAT) sprendimuose riboti griežtą įrodymų nepripažinimo taisyklės taikymą⁷³. Tokia praktika ypatingai plačiai buvo pradėta taikyti bylose, kuriose įrodymai buvo gauti fizinių asmenų (ne valstybės pareigūnų) nenumatytu įstatyme būdu („neteisėtu būdu“). BAT tokius duomenis pripažino įrodymais. Vienoje iš bylų⁷⁴, naktinis viešbučio sargas savavališkai nukopijavo finansinius dokumentus ir anonimiškai nusiuntė prokurorui, kuris patraukė baudžiamojon atsakomybėm to viešbučio savininką dėl sukčiavimo. BAT panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimą sargo gautus įrodymus nepripažinti tuo pagrindu, kad jie buvo neteisėtai gauti. Teismas konstatavo, kad viešbučio sargas turėjo teisę darbine tvarka prieiti prie duomenų ir tai atlikęs jis nepadare nusikalstamos veikos. Teismas pripažino, dokumentų kopijos buvo

⁷¹ Reikalavimai numatyti Belgijos baudžiamojo proceso kodekse ir 9 papildomuose įstatymuose, kurie yra integruota Belgijos baudžiamojo proceso kodekso dalis.

⁷² MEESE J. The use of illegally obtained evidence in Belgium: a ‘status questionis’. *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 2013, nr. 10, p. 67.

⁷³ Ibidem, p. 66.

⁷⁴ Belgijos Aukščiausiojo Teismo Sprendimai. *Žurnalas*, 1994 m. sausio mėn. 1994, nr. 1, p. 18-19 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/lib/plone/tijdschriften/cassatie/1994/1.pdf> [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

padarytos neteisėtai. Visgi, BAT akcentavo priešastinio ryšio nebuvimą tarp neteisėtai nukopijuotų dokumentų ir jų perdavimo. Esminis dalykas buvo tas, kad sargas įrodymus ne tiksliniai adresavo prokurorui, bet anonimiškai įmetė į pašto dėžutę. BAT motyvacijoje tai buvo argumentas pripažinti įrodymus leistiniais. Anot BAT, ši sąlyga būtų netenkinama, jei sargas būtų tokius duomenis tiesiogiai perdavęs ikiteisminį tyrimą galinčiam atlikti pareigūnui, prokurorui ar teisėjui. Kaltinamasis turėjo laiko ir galimybę pasiruošti gynyba, procesui. BAT konstatavo, kad esminė tokios išimties taikymo priešastis - užtikrinti baudžiamojo proceso tikslą – teisingą (sąžiningą) teismą.

Dar vienas Belgijos teismų elgesio pavyzdys išplečiant „neteisėto būdo“ ribas - byla⁷⁵, kai pažeidžiant įstatymus buvo atlikta krata ir rasti neregistruoti ginklai. Nepaisant to, kad krata buvo atlikta neteisėtai Belgijos apeliacinis teismas kaltinamuosius patraukė baudžiamajon atsakomybėm. BAT savo sprendimu palaikė tokį žemesnės instancijos teismo sprendimą ir konstatavo, kad „neteisėtu būdu gauti įrodymai yra pripažįstami su šiomis išimtimis: kai įstatymų leidėjas numato, kad sankcijos negalioja esant pažeidimams atliekant veiksmus (operatyvinius, kt.); kai neteisėtas būdas daro įrodymą nepatikimu; arba kai neteisėtu būdu gautų įrodymų panaudojimas teisme prieštarautų teisingo (sąžiningo) proceso principui“⁷⁶. Pastarojo principo pažeidimo atvejais teismas turi vertinti, ar⁷⁷: 1) valstybės institucijos sąmoningai vykdė įstatymu nenumatytus ir neteisėtus veiksmus; 2) nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis yra didesnis nei atliktų įstatymu nenumatytų ir neteisėtų veiksmų; 3) neteisėtai gauti įrodymai patvirtina tik nusikalstamos veikos buvimo faktą, bet nenurodo (nenukreipta prieš) konkrečius asmens (asmenų) kurie tariamai įvykdė nusikalstamą veiką; 4) neteisėtais veiksmais nepažeistos ginamos teisės numatytos nepripažinimo taisyklėse; 5) neteisėtais veiksmais pažeista deklaratyvioji (bendroji) taisyklės nuostata (ne materialioji teisė); 6) duomenys buvo surinkti viršijant teismo kompetenciją (pvz., kratos orderį išduoda teisėjas, kuris formaliai neturi teisės tai daryti).

Neteisėtai gauti duomenys yra pripažįstami teismo net ir tais atvejais, kai yra pažeistos pagrindinės ar net konstitucinės teisės⁷⁸, pavyzdžiui, gyvenamosios vietos neliečiamumas. Neteisėtų kratų metu surinkti duomenys yra teismo pripažįstami, nors

⁷⁵ Belgijos Aukščiausiojo Teismo Sprendimai. *Žurnalas*, 2004 m. lapkričio mėn., nr. 11, Tijdschrift prieš Strafrecht [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/lib> [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

⁷⁶ PURDY R., LEUNG D. Ed. Evidence from Earth observation satellites. Martinus Nijhoff publishers: Boston, 2013, p.333.

⁷⁷ MEESE J. The use of illegally obtained evidence in Belgium: a ‘status questionis’. *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 2013, nr. 10, p. 67.

⁷⁸ Ibidem, p. 65.

Belgijos Konstitucijos⁷⁹ 15 str. įtvirtina gyvenamosios vietos neliečiamumo principą ir teisę patekti į privačią valdą tik įstatymu numatytu būdu ir remiantis tokio procesinio veiksmo (kratos) patvirtintomis taisyklėmis. Pagrindinė tokių įrodymų pripažinimo motyvacija – nepažeisti sąžiningo proceso principą ir pasiekti teisingumą byloje.

Taigi, įrodymų leistinumui Belgijoje keliami panašūs reikalavimai, kaip Lietuvoje. Tam tikri (anksčiau aptarti) skirtumai yra „neteisėto būdo“ reikalavimo turinyje. Skirtumai yra nereikšmingi, nes bendrumai dominuoja – tinka tas pats apibendrinimas, kaip Lietuvos atveju, t.y. kad leistini įrodymai yra tie, kurie surinkti ir fiksuoti įstatymo leidžiama (valstybės institucijoms) arba nedraudžiama (fiziniams ir juridiniams asmenims) tvarka ir galimai pažeidžiant žmogaus teises ir procedūrinius veiksmus (reikalavimus veiklos procedūroms) bei kurių (įrodymų) patikimumą galima patikrinti.

Antra, Belgijos teismų praktika iliustruoja keletą svarbių tendencijų dėl įrodymų leistinumą praktinio taikymo. Akivaizdu, kad teismai plečia įrodymų leistinumą pažeidimų ribas, pirmumą teikdami sąžiningo proceso ir teisingumo pasiekimo procese principams, net kai yra žmogaus teisių pažeidimai. Teismai įvertina gynybos galimybes pasiruošti procesui, pilnai realizuoti savo teises vėlesniuose etapuose.

Danijoje neteisėtai gautų įrodymų panaudojimą baudžiamosiose bylose reglamentuoja Danijos Teisingumo Vykdyimo Aktas⁸⁰. Remiantis 746 str. 1 d., teismas sprendžia ginčus dėl policijos tyrimo teisėtumo priemonių, taip pat vertina kaltinamojo ir gynybos teisių pažeidimus, įskaitant pastarųjų prašymus dėl papildomų tyrimo priemonių panaudojimo. Taip pat teismas turi diskreciją nepalaikyti (eliminuoti) valstybės institucijų naudojamų priemonių, jei teismas apie jas nebuvo informuotas ir tuo atveju, kai apie tokias panaudotas priemones sužinojo, bet jam laiku nebuvo pateikta informacija apie tai. Danijos teismai kartais nepasinaudoja įrodymų nepripažinimo diskrecija baudžiamosiose bylose, kai nei gynyba, nei prokuroras nereikalauja tam tikrus įrodymus pripažinti neteisėtais⁸¹.

⁷⁹ Belgijos Konstitucija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.legislationline.org [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

⁸⁰ Bekendtgørelse af lov om rettens pleje. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=172923&exp=1> [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

⁸¹ E.U. NETWORK OF INDEPENDENT EXPERTS ON FUNDAMENTAL RIGHTS(CFR-CDF), Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union, 2003, p. 13 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cfr_cdf_opinion3_2003_en.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

Teismai linkę nepripažinti neteisėtu būdu gautus duomenis byloje⁸². Atkreiptinas dėmesys, kad Danijos teismai nepripažįsta neleistinu būdu gautų įrodymų, jei yra abejonės dėl įrodymų patikimumo dėl (procedūrinių) taisyklių pažeidimų. Jei neteisėti veiksmai yra formalaus pobūdžio ir, teismo vertinimu, neturintys poveikio įrodymų patikimumui, tokie įrodymai teismo bus prapažinti. Ypatingai tais atvejais, kai svarbūs byloje įrodymai galėjo būti gauti teisėtu būdu ir kaltinimas (nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis) yra rimtas. Antru atveju, įrodymai gali būti nepripažinti, jei įrodymų nepatikimumo laipsnis (dėl neteisėto gavimo) nėra didelis, tačiau teisėsaugos institucijos sąmoningai pažeidė procedūrines taisykles ir kitaip (teisėtai) negalėjo gauti minėtų duomenų. Trečias aspektas, neteisėtu būdu buvo pažeisti esminiai „interesai“ (pavyzdžiui, žmogaus teisės). Tokie įrodymai bus nepripažinti net jei jie yra patikimi. Ketvirtas atvejis, jei neteisėtai gauti duomenys parankūs kaltinamajam, jie turi būti pripažinti. Atkreiptinas dėmesys, kad fiziniams asmenims neteisėtu būdu surinkus duomenis, pavyzdžiui, pažeidžiant kito asmens teisę į privatumą, teismas paprastai pripažįsta leistiniais įrodymais. Pabrėžtina, kad tokiu būdu pažeidus esminius interesus (žmogaus teises), teismai nepripažins ir fizinių asmenų gautus įrodymus. Pavyzdžiui, panaudojant įmonės vaizdinę medžiagą, prieš tai neinformuojant darbuotojų apie vaizdo kamerų naudojimą darbo patalpose. Teisenoje daromos išimtys ir tokiems atvejams, jei palaikomas rimtas kaltinimas⁸³.

Apibendrinant, Danijos įrodymų leistinumą, akcentuotina, kad „teisėti būdai“ apima tuos pačius reikalavimus kaip Lietuvoje. Išskirtinumas, lyginant su Lietuva ir Belgija, kaip civilinės teisės sistemoms priklausančioms šalims, kai kurie skirtingi reikalavimai dėl įrodymų pripažinimo leistiniais, kuomet jie gauti neteisėtai. Sąmoningas teisėsaugos institucijų „teisėto būdo“ pažeidinėjimas, kaip ir Belgijoje, gali sąlygoti teismo sprendimą dėl tokių įrodymų nepripažinimo.

⁸² PHILLIPS, E, ed. The incorporation of the European Convention on Human Rights: Maintaining the integrity of a modern criminal justice system within the context of improperly obtained evidence. *Contemporary Politics*, 2010, 185-202. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1080/1356977032000106965> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁸³ E.U. NETWORK OF INDEPENDENT EXPERTS ON FUNDAMENTAL RIGHTS(CFR-CDF), Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union, 2003, p. 13 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cfr_cdf_opinion3_2003_en.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].

2.3. Tarptautinių teismų praktika dėl įrodymų leistinumo

2.3.1. Įrodymų leistinumas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo sprendiniuose

Romos Statuto⁸⁴ (toliau – Statutas) 69 str. apie įrodymus reglamentuoja Tarptautinio Baudžiamojo Teismo (toliau – TBT ir 3.1. dalyje - teismas) kompetenciją, kitų šalių teises ir pareigas bei pačių įrodymų tinkamumo ir leistinumo sąlygas. Ne visos šio straipsnio nuostatos griežtai tiesiogiai susijusios su įrodymų leistinumu ar įrodymų nepripažinimu tinkamais. Paminėtina, kad 69 str. (taip pat 64 str.) įtvirtinta bendra nuostata, kad TBT turi teisę nuspręsti dėl įrodymų tinkamumo ir leistinumo. Atkreiptinas dėmesys, kad Statuto nuostatose šios dvi sąvokos - įrodymų tinkamumas ir leistinumas – vartojamos paraleliai ir suponuoja, kad teismas gali spręsti dėl abiejų šių reikalavimų atskirai, t.y. pašalindamas įrodymus procese dėl vieno iš pagrindų. Teismas šiuos abu reikalavimus gali vertinti atsižvelgdamas į įrodymo įrodomosios vertės principą ir išankstinį nusistatymą dėl tokių įrodymų poveikio sąžiningo teismo (procesu) principui ar liudininkų parodymų adekvačiam (teisingam) vertinimui. Statute (69 str. 7 d.) tiesiogiai nustatoma, kad įrodymai, gauti pažeidžiant Statutą ar pripažintas tarptautines žmogaus teises, negali būti pripažinti tais atvejais kai (1) toks pažeidimas keltų abejones dėl įrodymų patikimumo arba (2) prieštarautų ir neigiamai įtakotų proceso vientisumą (sąžiningumą). Tuo pačiu, atsižvelgiant į šalių suverenumo principą, šalių prerogatyvą taikyti baudžiamojo proceso normas, TBT nevertina valstybių teiseną įrodymų leistinumo klausimu. Taigi, teismo diskrecijoje yra *prima facie* įrodymų tinkamumo (leistinumo) ir įrodomosios vertės įvertinimas ir, sekančiu žingsniu, įrodomosios vertės poveikis (žala) nepagrįstam išankstiniam nusistatymui kaltinamojo atžvilgiu.

Pagal TBT Procedūrų ir įrodymų taisyklės⁸⁵, kurios reguliuoja Romos Statuto nuostatų taikymą skundų teismo nagrinėjimo stadijose, įrodymų tinkamumas ar leistinumas turi būti ginčijamas skundo pirminio teikimo stadijoje. Išimtis daroma tais atvejais, kai skundo teikimo momentu nebuvo žinoma apie kitų (naujų) įrodymų

⁸⁴Romos Statutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁸⁵Procedūrų ir įrodymų taisyklės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

(duomenų) egzistavimą. Teigtina, kad pastaroji nuostata netiesiogiai susijusi su įrodymu tinkamumu ar leistinum, bet įrodymų teikimo tvarka. Visose stadijose TBT privalo pagrįsti kiekvieną savo sprendimą dėl įrodymų panaudojimo (atmetimo, pripažinimo, kiti veiksmai) procese. Įrodymai, kurie pripažįstami netinkami (irrelevant) arba neleistini (inadmissible) teismo neturi būti nagrinėjami.

2006 metų byloje (ICC-01/04-01/06)⁸⁶Kongo Demokratinė Respublika prieš Thomą Lubangą Dyilo (toliau – Lubanga) buvo apskūsti nacionalinių teisėsaugos institucijų procesiniai veiksmai dėl neteisėtu būdu gautų įrodymų. Šioje byloje Kongo Demokratinės Respublikos teismas įrodymų gavimą pripažino neteisėtu. Anksčiau nacionalinis apeliacinės instancijos teismas buvo priėmęs sprendimą, kad kratos rezultatai, dėl procedūrinių pažeidimų, negali būti pripažinti teismo įrodymais. Gynyba reikalavo panaikinti kratos rezultatus, kadangi krata buvo atlikta be asmens (savininko) žinios ir kratą organizavo prokuroras, nors tai nebuvo prokuratūros vadovaujami procesiniai veiksmai. ITTK turėjo įvertinti, ar teisėsaugos institucijų procesiniai veiksmai neprieštaravo Statuto 69 str. 7 d. nuostatai. ITTK pripažino kratos rezultatus teisėtais pasvėrusi pažeistų teisių svarbą ir konstatuodama, kad atlikti procesiniai veiksmai „už akių“ nėra visuotinai pripažintų žmogaus teisių reikšmės pažeidimas. Tuo pačiu ITTP konstatavo, kad neteisėtas prokuratūros atstovo dalyvavimas kratoje, konfiskuojant dokumentus ir kitus daiktinius įrodymus, pažeidžia tarptautines žmogaus teises, t.y. Europos Žmogaus Teisių Teismo įtvirtintą proporcingumo principą, kuris turi būti visada taikomas (kaip kriterijus) vertinant teisėtą teisės į privatumą ribojimą. Toks konstatavimas netrukė TBT pripažinti įrodymus. Įrodymų nepripažinimas buvo įmanomas tuo atveju, jei šie pažeidimai kvestionuotų įrodymų patikimumą arba įrodymų pripažinimas darytų neigiamą poveikį tyrimui. ITTK padarė išvadą, kad įrodymų nepripažinimo procesas yra teismo diskrecijos klausimas, kuris sprendžiamas savarankiškai kiekvienoje konkrečioje byloje. Referuodamas į Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai vadovaujamą procesą, ITTK teigė, kad visada turi būti vadovaujamas subalansuotu požiūriu vertinant pažeidimo reikšmingumo laipsnį ir garantuojant teisingo teismo procesą. Todėl nacionalinių teisėsaugos institucijų duomenų surinkimo metodas nesumažino duomenų patikimumo ir neigiamą poveikį tyrimui. Teigtina, kad bylos rezultatas iliustravo,

⁸⁶ Kongo Demokratinė Respublika prieš Thomą Lubangą Dyilo, byla nr. ICC-01/04-01/06-803 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc266175.PDF> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

kad Statuto 69 str. 7 d. numatyti pagrindai neturi besąlyginio taikymo pažeistų žmogaus teisių atveju.

Statuto 69 str. 7 d. neužkerta kelio netaikyti nepripažinimo taisyklės visais atvejais, kai įrodymai surenkami įstatymo nenustatyta tvarka. Remiantis Statuto 69 str. 8 d., TBT neatmes įrodymų, kurie gauti pažeidžiant nacionalinę teisę dėl neteisėtų įrodymų. Lubanga byloje teismas, norėdamas nepripažinti įrodymų, pirmiausia turėjo konstatuoti, kad jie gauti pažeidžiant Statutą arba visuotinai pripažintas žmogaus teises. Antra, kad gavimo tvarkos pažeidimai iš esmės kelia abejones įrodymų patikimumu arba kad įrodymai neigiamai įtakos procesą. Jei vienas iš pastarųjų reikalavimų nepažeistas, įrodymai bus pripažinti.

Lubangos byloje teismas sukūrė precedentą dėl įrodymų leistinumo ir tinkamumo pripažinimo. Pirmumo tvarka teismas *prima facie* nustatė įrodymų tinkamumą siekiant įrodyti faktus ar nustatyti kitas tiriamas aplinkybes. Antra, teismas atsižvelgė į įrodomąją vertę, tokiu būdu atrinkdamas įrodymus. Trečia, teismas, kur buvo tikslinga, vertino įrodomosios vertės santykį su galimu išankstiniu nusistatymu dėl bylos nagrinėjamų aplinkybių. Pastarasis etapas sietinas su įrodymų nepripažinimo taisyklės taikymu tais atvejais, kai įrodymai gauti įstatymu nenumatytu būdu arba neteisėtu būdu arba yra gandai-įrodymai.

Aktualu, kad Lubanga byloje teismas konstatavo, kad įrodymų įrodomosios vertės vertinimui (nustatymui) įtakos gali turėti neapibrėžtas ratas faktorių. Teismo nuomone, argumentuojant kriterijų nebuvimu (nebaigtinis jų sąrašas), neturi būti mėginama riboti teismo diskrecijos šiuo klausimu. Tuo pačiu, teismas per precedentes turi sukurti adekvačias priemones įrodymų patikimumui nustatyti. „Patikimumo kriterijaus turinys susideda iš įrodymo turinio ir įrodymo atsiradimo aplinkybių“⁸⁷. Jeigu patikimumas nėra akivaizdus, įrodymas turi būti nepripažįstamas. Reikšminga, kad kitoje, Katanga byloje⁸⁸, svarstant patikimumo vaidmenį dėl įrodymų pripažinimo leistiniais, teismas konstatavo, kad patikimumas turi būti vertinamas kaip „įrodymo sudedamoji dalis, siekiant nustatyti įrodymo „svorį“ (pridėtinę vertę).

⁸⁷ Kongo Demokratinė Respublika prieš Thomą Lubangą Dyilo, byla nr. ICC-01/04-01/06-803 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc266175.PDF> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁸⁸ Katanga prieš Ngudjolo, byla nr. ICC-01/04-01/07 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc571253.pdf> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

Katanga prieš Ngudjolo byloje teismas detalizavo tinkamumo kriterijaus taikymą byloje. „(...) jei teikiami įrodymai daugiau ar mažiau nustato fakto egzistavimą, toks įrodymas yra tinkamas. Ar įrodymas nustato faktą, priklauso kokiu tikslu įrodymas yra teikiamas“⁸⁹. Teismas indikavo, kad jei įrodymo tikslas iš anksto nežinomas, įrodinėjimo našta, dėl teikiamo įrodymo tinkamumo konstatuojant ar paneigiant tam tikro fakto buvimą, priklauso įrodymą teikiančiai šaliai.

ĮRODYMAI	REIKALAVIMAI	BENDRI PRINCIPAI
Tinkamumas	- Nepažeidžia Romos Statuto	- Įrodomoji vertė
Leistinumas	- Nepažeidžia žmogaus teisių - Įrodymo patikimumas - Neigiamai neįtakos proceso	- Įrodomosios vertės santykis su poveikiu procesui - Žala procesui - Sąžiningas proceso įgyvendinimas

Lentelė Nr. 6. Įrodymų tinkamumas ir leistinumas TBT teisenoje.

TBT veikla įrodymų pripažinime ar nepripažinime turi plačią diskreciją, kuri įtvirtinta, pirmiausia, Romos Statute. Skirtingai nuo šalių norminio leistinumo reikalavimų reglamentavimo ir nacionalinių teismų praktikos, įrodymų tinkamumas ir leistinumas TBT vertinimas laisviau –jis „neįrėmintas“ į siaurus įrodymų reikalavimų kriterijus, bet remiasi platesniais reikalavimais tinkamumui ir leistinumui ir bendraisiais principais. Teigtina, kad nacionaliniai valstybių teismai mažesniu laipsniu turi galimybes naudotis TBT praktikuojama diskrecija.

2.3.2. Įrodymų leistinumas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose

Tarptautinė Žmogaus Teisių Konvencija⁹⁰ (toliau – TŽTK) tiesiogiai nereglamentuoja įrodymų tinkamumo ar leistinumo klausimo. TŽTK 34 str. dėl priimtino sąlygų apibrėžia individualios peticijos priėmimo sąlygas. Įrodymo leistinumo aspektu paminėtinas 35 str. 2d. a punktas, kuris draudžia anonimines peticijas,

⁸⁹ Katanga prieš Ngudjolo, byla nr. ICC-01/04-01/07 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc571253.pdf> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁹⁰ Tarptautinė žmogaus teisių konvencija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

vadinasi, ir anonimiškai pateiktus duomenis (įrodymus). Teismas taip pat nepriima peticijų, jei „pareiškėjas nepatyrė didelės žalos, išskyrus atvejus, kai iš pagarbos žmogaus teisėms pagal Konvenciją ir jos protokolus peticiją reikia nagrinėti iš esmės, ir su sąlyga, kad byla negali būti atmesta šiuo pagrindu, jei ji nebuvo tinkamai išnagrinėta valstybės teismo“⁹¹. Griežtai vertinant, tai nėra reikalavimai teikiams įrodymams. Visgi, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika apima įrodymų leistinumo klausimo vertinimą ir precedentų sukūrimą, kurie daro įtaką nacionalinių teismų praktikoms.

EŽTT sprendimuose dėl TŽTK 3 str. ir 8 str. pažeidimų nacionaliniuose procesuose yra ryšys su įrodymų leistinumu, esant reikšmingiems žmogaus teisių pažeidimams. EŽTK 3 str. sako, kad „Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį, arba tokiu būdu būti baudžiamas“⁹². Panaudojant šį duomenų surinkimo metodą, EŽTT savo sprendimuose niekuomet nepripažįsta tokių įrodymų, nepriklausomai nuo kaltinimų reikšmingumo (įtariamos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio). EŽTT konstatuota, kad toks duomenų gavimo būdas netiesiogiai pažeidžia EŽTK 6 str. nuostatą dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, sąžiningą procesą. Tai esminio reikalavimo pažeidimas. Pabrėžtina, kad yra bylų kuriose EŽTT išreiškia vertinimą, kad EŽTK 3 str. pažeidimas nėra absoliutus žmogaus teisės pažeidimas. Jalloh prieš Vokietiją byloje⁹³(54810/00, 11 Liepa 2006), kurioje gatvės prekyautojas buvo pagautas realizuojant nedidelį kiekį narkotinių medžiagų, EŽTT, pripažindamas įrodymų gavimą pažeidžiant EŽTK 3 str., konstatavo, kad „ (...) viešasis interesas palaikyti kaltinimą pareiškėjui negali būti laikomas toks reikšmingas (svarbus), kad leisti tokiu būdu gautus įrodymus panaudoti teisme“⁹⁴.

EŽTT praktikoje dėl EŽTK 8 str., dėl teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, kuriame nenustatyti įrodymų draudimo būdai, vadovaujamosi įrodymų, kuriais palaikomas kaltinimas, įvairovės kriterijumi bei gynybos galimybėmis, remiantis procesinėmis teisėmis, užginčyti neteisėtų veiksmų panaudojimą (kad nacionalinis teismas priimtų sprendimą savo nuožiūra dėl pasekmių įrodymų pripažinimui panaudojant

⁹¹ Tarptautinė žmogaus teisių konvencija, 35str. 3d. b punktas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁹² Ibidem, 3 str.

⁹³ Jalloh prieš Vokietiją, 2006, byla nr. 54810/00 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁹⁴ Ibidem, 97 punktas.

neteisėtus veiksmus). 2009 m. Bykov prieš Rusiją byloje⁹⁵([GC], 4378/02, Kovo 10 d., 2009), kurioje neteisėtai buvo įrašytas neišprovokuotas kaltinamojo pokalbis ir panaudotas teisme įrodinėjant pastarojo kaltę, EŽTT konstatavo, kad įvertinus susijusių įrodymų leistinumą ir patikimumą, tariamos prievartos pobūdį ir laipsnį, ir surinktų įrodymų reikšmę (aut. - neteisėto pasiklausymo metu gauti įrodymai nebuvo pagrindiniai) įrodinėjant aplinkybes, nacionalinių teisėsaugos institucijų veiksmai neprieštaravo teisei į sąžiningą procesą.

Be EŽTK 3 ir 8 str. saugomų teisių gėrių, išskirtina trečia įrodymų grupė - įrodymų patenkančių į valstybės paslapčių kategoriją traktavimas procese. Tokiuose procesuose plačiai naudojama liudininkų apsauga ir specialiosios priemonės duomenims surinkti. Įrodymo leistinumą aspektu, EŽTT sprendimuose akcentuojama, kad nacionalinių teismų ribojimas apklausti tokius liudininkus ar teismo posėdžius transliuoti vaizdinėmis priemonėmis procedūra turi būti pateisinama ir gynyba turi turėti galimybę teikti prieštaravimus, pilnai realizuoti savo procesines teises. Viena iš pagrindinių tokių teisių – liudininkų apklausa. Vienoje iš bylų⁹⁶ EŽTT konstatavo, kad liudininko mirtis yra kliūtis gynybai apklausti ir prieštarauti liudininko ikiteisminio tyrimo metu duotiems parodymams, todėl iš anksčiau liudininko duotų parodymų duomenis (įrodymai) negali būti teismo pripažinti. Būtent tuo pačiu argumentu grindžiamas gando, kaip įrodymo, nepripažinimas – teismas neturi galimybės apklausti liudininką tiesiogiai. Taigi, gynybos galimybių realizavimas apibrėžia įrodymų statusą byloje, t.y. ar tokie įrodymai leistini dėl patikimumo.

ĮRODYMAI	REIKALAVIMAI	BENDRI PRINCIPAI
Tinkamumas	- Visi įrodymai	- Didesnė žala (EŽTT nustato)
Leistinumas	- EŽTK saugomos teisės - Įrodymų patikimumas - Gavimo būdai nepažeidžia EŽTK	- Gynybos teisių užtikrinimo svarba - Įrodymų įvairovė
Reikalavimai peticijoms	- Ne anoniminės	- Proceso ekonomija - Nedidelė žala teisiniams gėriams

Lentelė Nr. 7. Įrodymų tinkamumas ir leistinumas EŽTT teisenoje.

⁹⁵ Bykov prieš Rusiją byla [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://europeancourt.ru/tag/bykov-protiv-rossii/> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

⁹⁶ *Information note on the Court's case-law*, 2009, nr. 115, p. 23. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2009_01_115_ENG_849360.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

Apibendrinant, EŽTT teisenos bruožui priskirtinas anoniminių ir „nedidelės žalos“ peticijų nepriėmimas. Tokia procedūra tiesiogiai nekelia reikalavimų įrodymams, bet galima preziumuoti kad tokios peticijos talpina atitinkamai anoniminius duomenis arba, antruoju atveju, remiamasi proceso ekonomijos bei žalos teisiniams gėriams principais *a priori* atmetant tokias peticijas. Dėl įrodymų tinkamumo, EŽTT yra pasisakęs, kad „nagrinėjant bylą, nėra procesinių kliūčių priimti įrodymus.“⁹⁷. Vadinasi, neįtraukiant paminėtus peticijų atmetimo atvejus, visi įrodymai yra tinkami. EŽTT leistinumų ypatumas – įrodymai vertinami teismo diskrecija. T.y. EŽTT neturi ir nesivadovauja, kaip ir TBT, siaurais įrodymų reikalavimų kriterijais. Visgi, EŽTT precedentuose formuojami kriterijai įrodymų leistinumui. Jie išplaukia iš EŽTK teisinių gėrių apsaugos. Nepaisant to, saugomi gėriai nėra absoliutūs ir EŽTT aktualizuoja nutartyse reikalavimus įrodymams, pavyzdžiui, kuomet nusikaltimai yra terorizmas ir duomenys gaunami, pavyzdžiui, neteisėtai⁹⁸.

Apibendrinant, užsienio valstybių teismų ir tarptautinių teismų įrodymų leistinumų suvokimą ir taikymą, teigtina, kad visose šalyse yra formalūs įrodymų pripažinimo leistiniai reikalavimai. Antra, reikalavimų praktinis turinys, kuris apsprendžiamas teismų praktikos vertinant įrodymų leistinumą, turi skirtumų panaudojant nepripažintus duomenis procese (pvz., daugkartinis leistinumas Anglijos teisenoje), keliant sąlygas neteisėtai gautų duomenų gavėjams (pvz., sąmoningas institucijų duomenų rinkimų pažeidimas), duomenų patikimumui dėl pažeidimo laipsnio. Trečia, teismų diskrecija yra platesnė bendrosios teisės sistemose. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad civilinės teisės sistemos teismai dažnai įtraukia neteisėtai gautus duomenis į įrodinėjimo etapą, ypačiai, grindžiant kaltinimo rimtumo, sąžiningo proceso principais. Tarptautinių teismų teisenos ypatumas – plačiausia diskrecija iš aptartų teismų – turi reikšmę bendrųjų principų plėtojimui, kurie lemia įrodymo leistinumų taikymą bylose.

⁹⁷ Al Nashiri prieš Lenkiją, nr. 28761/11, 394 punktas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146044> [žiūrėta: 2016 m. kovo 9 d.].

⁹⁸ *Background paper*. International and national courts confronting large-scale violations of human rights. Council of Europe, the Research and Library Division of the Registry, 2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Seminar_background_paper_2016_part_2_ENG.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 9 d.].

3. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA ĮRODYMŲ LEISTINUMO KLAUSIMAIS

Kritika dėl įrodymų leistinumą sampratos Lietuvos teisės doktrinoje plėtojimo ir teismų praktika nemotyvuotai naudoti ar atmesti įrodymus baudžiamosiose bylose iliustruoja leistinumą sampratos kompleksiskumą ir taikymo bylose sudėtingumą. Akivaizdu, kad „Įrodymų leistinumą taisyklės yra gana sudėtingos, turi nemažai išimčių“⁹⁹. Įrodymų leistinumą praktinio taikymo problema sietina ir su tuo, kad „dauguma praktikų ir nemažai teoretikų įrodymų leistinumą institutą suvokia kaip grynai mokslinį konstruktą, neturinti esminės reikšmės“¹⁰⁰.

Įrodymų leistinumą sampratos plėtrai ir teismų praktikai yra reikšmingos Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) nutartys, kuriose išplėtojamos rekomendacijos dėl leistinumą praktinio taikymo. Paskutinė platesnė įrodymų leistinumą problematikos apžvalga buvo pateikta LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus metodikoje dėl „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“¹⁰¹ 2007 metais.

Siekiant įvertinti Lietuvos teismų praktiką dėl įrodymų leistinumą ir palyginti su užsienio šalių ir tarptautinių teismų formuojama teiseną, šioje darbo dalyje apibendrinamos 2007 metų LAT metodikos rekomendacijos ir analizuojamos atsitiktinai pasirinktos bylos nagrinėtos po 2007 m. Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamosiose bylose pagrindiniai probleminiai klausimai yra susiję su „teisėto būdo“ reikalavimo vykdymu. Iš peržiūrėtų 30-ies LAT bylų, 24 bylose „teisėto būdo“, tiksliau, neteisėto būdu surinktų įrodymų leistinumą buvo vienas iš sprendžiamų klausimų. „Įstatymo nustatyta tvarka“, šia prasme, nėra probleminis reikalavimas, nes įstatymas arba leidžia arba draudžia duomenų gavimo ir fiksavimo veiksmus. Visgi, keli atvejai yra paminėtini. Antras „Įstatymo nustatyta tvarka“ kazusas yra sietinas su žmogaus teisių standartų pažeidimais kuomet duomenis buvo surinkti užsienio valstybių institucijų. LAT teisenoje nebuvo rasta tokių bylų per minėtą laikotarpį. „Duomenų tikrinimo“ atvejai buvo aktualūs keliose bylose, kurios yra analizuojamos paskutiniame šios dalies skyriuje.

⁹⁹ ŽIOBA A. Įrodymų leistinumą samprata civiliniame procese. *Justitia*, 2003, nr. 3-4, p. 59.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 59.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, nr. 27, p. 320-388.

3.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pagrindinės nuostatos metodikoje dėl įrodymų leistinumą taikymo baudžiamosiose bylose

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija akcentavo, kad „BPK (...) kai kurios normos, tarp jų reglamentuojančios įrodinėjimą, iki šiol suprantamos ir taikomos skirtingai“¹⁰².

Apibendrinama BPK 20 str. normas ir Lietuvos teismų nutartis, LAT pateikia įrodymų apibrėžimą - „įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK numatytais proceso veiksmais patikrinti, teisiamajame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys (...)“¹⁰³. Reikšminga, kad iš pateiktų keturių „sąlygų“ – dvi („nustatyta tvarka“ ir įrodymai pagal BPK patikrinti) tiesiogiai siejasi su reikalavimais leistinumui, pabrėžiant leistinumą reikšmę teisingam nuosprendžiui pasiekti.

LAT konstatuoja, kad įrodymų požymius, tarp jų leistinumą, galima atskleisti „analizuojant konkrečias BPK normas, reglamentuojančias duomenų rinkimą, pateikimą, tikrinimą, pripažinimą įrodymais ir įrodymų vertinimą“¹⁰⁴. Tokiu būdu, LAT patvirtina Lietuvos teisės doktrinoje dominuojančią „3 reikalavimų“ nuostatą ir mažiau akcentuoja teisės ir proceso principų vaidmenį nustatant įrodymų leistinumą, kas yra, kaip darbo analizė parodė, plačiai naudojama užsienio valstybių praktikoje. Antra, LAT neišskiria baigtinio įrodymų nepripažinimo leistiniais atvejų. Tokiu būdu, palieka atviru klausimą, metodikoje pateikiant „gaires“ (pavienių atvejų analizę) dėl įrodymo leistinumą.

Dėl „įstatymo nustatytos tvarkos“ sąvokos, LAT metodikoje konstatuojama kad ne tik BPK ir įstatymai bet ir žemesnės teisinės galios teisės aktai yra leistinių įrodymų teisinis pagrindas, iš principo, išspręsdama šios sąvokos turinio problemą. Pabrėžtina, kad galimai probleminis papildomas klausimas gali būti duomenų pripažinimas leistiniais įrodymais kai juos renka užsienio valstybių institucijos pažeisdamos žmogaus teisių standartus. Teigtina, kad toks žmogaus teisių (ir kaltinamojo teisių) vertinimas nėra išskirtinis ir remtųsi iš principo tais pačiais reikalavimais ir bendrais principais kaip ir

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, Nr. 27, p. 323.

¹⁰³ Ibidem, p. 322.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 322.

žmogaus teisių pažeidimų atveju renkant duomenis neteisėtu būdu. Tarptautinių teismų precedentai iliustravo¹⁰⁵ tokių sprendimų variantus.

Dėl antro, „neteisėto būdo“ reikalavimo įrodymams, LAT teigia, kad tokie atvejai turi būti vertinami duomenų patikimumo ir kaltinamojo teisių suvaržymo aspektu. LAT teisenoje šios sąlygos įrodymams gali būti keliamos atskirai ar kartu, t.y. duomenis vertinami arba kaip nepatikimi, arba kaip pažeidžiantys kaltinamojo teises, arba kaip nepatikimi ir pažeidžiantys kaltinamojo teises.

Dėl nuostatų taikymo duomenų rinkimo ir gavimo atvejams (variantams) galimi tokie apibendrinimai: 1) duomenų patikimumu abejojama tais atvejais, kai valstybės pareigūnai savo kompetencijos ribose vykdė funkcijas aplaidžiu būdu, iš esmės pažeidžiant protingumo principą, iškreipiant faktinių aplinkybių objektyvų fiksavimą, nepagrįstai taisant surinktus duomenis¹⁰⁶; 2) duomenys gali būti pripažinti patikimi kuomet atlikti ne esminiai, fragmentiški duomenų rinkimo tvarkos pažeidimai. Nes esminiai pažeidimai paprastai nesąlygoja, kad duomenis bus esmingai iškraipyti¹⁰⁷.

Dėl duomenų gavimo pažeidžiant kaltinamojo teises, LAT kategoriškai apibendrina, kad „duomenys, kuriuos gaunant buvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės – įrodymais nepripažįstami, nesvarbu, kad jų patikimumu neabejojama“¹⁰⁸. Kaltinamojo teisių pažeidimui charakteringi atvejai: 1) duomenis gali būti pripažinti įrodymais, kai juos renkant buvo pažeistos procedūros, tačiau dėl įtariamojo nebuvimo vietoje, jo teisės nebuvo suvaržytos¹⁰⁹; 2) draudimas kaltinamajam apklausti liudininką ir nukentėjusį, t.y. iš esmės pažeidžiant (eliminuoju) vieną iš procesinių teisių, pastarųjų pagrįstais parodymais negali būti teikiami įrodymai¹¹⁰. Tokiais atvejais, kai kaltinimą palaikanti pusė galėjo pasinaudoti šia teise, o gynyba – ne, LAT pripažįsta šalių lygybės ir teisės į gynybą principų pažeidimus.

¹⁰⁵ Žr. Magistro darbo 2.3 punktą.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, Nr. 27, p. 330.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 9 d. nutartis Nr. 2K-398/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/175217274610870/2K-398/2006> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, nr. 27, p. 333.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis Nr. 2K-512/2005

[interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29120> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis Nr. 2K-4/2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/175217274610870/2K-398/2007> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

Dėl duomenų patikrinimo sąlygos, LAT pozicija atskleista byloje¹¹¹. Patikrinimas remiasi imperatyvu, kad teismas privalo tiesiogiai iširti visus bylos įrodymus (BPK 242 str. 1 d.) ir vertinti juos pagal vidinį įsitikinimą (BPK 20 str. 5 d.). Patikrinimo pažeidimai¹¹²: 1) kai pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai baigiamuosius teismo aktus pagrindžia duomenimis ar įrodymais, neišnagrinėtais teisiama jame posėdyje; 2) kai teismo nuosprendyje neišdėstyti įrodymų įvertinimo motyvai. Taigi, įstatymo nustatyta tvarka ir teisėtu būdu surinkti duomenis yra neleistinai, jei jie neiširti posėdyje ir nutartyje nepateikti teismo samprotavimai. Teigtina, kad tais atvejais, kai duomenis yra išnagrinėti, bet sprendimas daromas nemotyvuotai remiantis šiais duomenimis, tokie įrodymai taip pat turėtų nebūti leistini. Neaišku, ar visgi nemotyvuotas įrodymų panaudojimas sprendime yra leistinum ar turėtų būti įrodinėjimo proceso pažeidimo klausimas. Antras, su patikrinimu susijęs aspektas tas, kad „teismai kartais klysta darydami išvadą, jog tam tikrų duomenų negalima patikrinti BPK numatytais veiksmais, ir todėl tų duomenų nepripažindami įrodymais“¹¹³. Vienas iš tokių atvejų, kuomet negalima patikrinti pirminių šaltinių - teismai nelinkę remtis išvestiniais šaltiniais. LAT konstatuoja, kad teisingai fiksavus pirminių šaltinių duomenis išvestiniuose, pastarieji gali būti įrodymais¹¹⁴.

Apibendrinant LAT metodika dėl įrodymų leistinum, akcentuotina, kad įrodymų nepripažinimo atvejai yra nebaigtiniai, nors metodika siaurina galimybes teismams daryti klaidas duomenis pripažįstant ar atmetant kaip įrodymus. Antra, lyginant su tarptautine praktika, LAT santykinai retai referuoja į principus taikomus įrodymo leistinum kontekste. Tokiu būdu, konkrečių leistinum reikalavimų vaidmuo išlieka reikšmingas, principų – antraeilis.

ĮRODYMAI	REIKALAVIMAI	BENDRI PRINCIPAI
Įstatymo nustatyta tvarka	- Nedraudžia - Leidžia	- Leistinum siejamas su BPK normų realizavimu - Normos kildinamos iš BPK, įstatymų, kitokių teisės aktų

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 24 d. nutartis Nr. 2K-43/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=a2b4dc3f-563f-4b6b-ac6e-42f0a8ef2ab9> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. Vilnius. 2007, Nr. 27, p. 335.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis Nr. 2K-589/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/160358653504368/2K-589/2006> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

Teisėtu būdu	- Ne esminiai duomenų gavimo ir fiksavimo pažeidimai - Nesuvaržytos kaltinamojo teisės (fizinės ir procesinės)	- Kaltinamojo teisių realizavimo prioritetas - Duomenų patikimumas - Nėra baigtinio atvejų sąrašo
Patikrinimas	- Duomenų/įrodymų naudojimo įrodinėjimo procese tvarkų laikymasis, kaip numato BPK straipsniai (BPK 276 str. 4d., BPK 324 str. 5 d., kt.)	- Teisė į gynybą - Vienoda skirtingų įrodymų šaltinių reikšmė

Lentelė Nr. 8. Įrodymų leistinumą charakteristikos LAT metodikoje.

3.2. Įstatymo nustatytos tvarkos nuostatos taikymo probleminiai klausimai

LAT sprendė¹¹⁵ kasaciniu skundu ginčijamo įrodymų, kuriais yra pagrįstas Kauno apygardos teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nuosprendis, leistinumą. Skundas motyvuojamas tuo, kad pirmosios ir apeliacinės instancių teismų sprendimai, be kitų įrodymų, yra pagrįsti 2007 m. lapkričio 30 d. apžiūros protokolu, kuris neatitinka BPK 179 ir 207 straipsnių reikalavimų ir negali būti įrodymais baudžiamajame procese. Jo surašymas siejamas su ikiteisminio tyrimo pradžios šioje byloje nustatymu¹¹⁶, t.y. minėtas protokolai buvo surašyti prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą.

2007 m. sausio 30 d. buvo užvesta operatyvinio sekimo byla ir pradėtas vykdyti operatyvinis sekimas. Jo metu, 2007 m. lapkričio 30 d. nuo 18 iki 22 val., sekamas asmuo buvo pastebėtas su įtartinais vyrais, toliau buvo sekamas jo vykimasis į kitą miestą, ten buvo sulaikytas ir pas jį buvo rastos narkotinės medžiagos. Atliekantis patikrinimą vyresnysis tyrėjas A. G., nustatęs nusikalstamos veikos požymius, apie tai surašė tarnybinį pranešimą Kauno m. VPK KP ONTT viršininkui. Pastarasis, kaip numato BPK 166 straipsnio 3 dalis, ant tarnybinio pranešimo parašė rezoliuciją pradėti ikiteisminį tyrimą. Rezoliucijos užrašymo data – 2007 m. lapkričio 30 d., nuo kurios prasidėjo ikiteisminis tyrimas.

LAT pažymėjo, kad duomenys apie nusikalstamą veiką gaunami ir prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą. Papildomai LAT konstatavo, kad asmens apžiūros protokolui, surašytam iki ikiteisminio tyrimo pradžios, netaikomi BPK 179 ir 207 straipsnio 2 dalies

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis Nr. 2K-564/2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/253448553998142/2K-564/2009> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹¹⁶Ibidem.

reikalavimai¹¹⁷. Jam taikomos Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatos. Taigi, duomenys fiksuoti protokole teismo gali būti pripažįstami leistiniais įrodymais.

Dėl šio atvejo, atkreiptinas dėmesys, kad Operatyvinės veiklos įstatymo 8 str. ir 9 str. kalbėjo atitinkamai apie operatyvinės veiklos subjektų pareigas ir operatyvinio tyrimo pagrindus. Aktualizuojant, panaikinus Operatyvinės veiklos įstatymo galiojimą, minėtos nuostatos iš dalies perkeltos į naują Kriminalinės žvalgybos įstatymą, jo, atitinkamai, 7 str. ir 8 str. Teigtina, kad tik pažeidus juos ar vykdant žvalgybinę veiklą nesiremiant šiais pagrindais, iškiltų įrodymų teisėtumo ir patikimumo klausimas. Galima pripažinti, kad aptartoje byloje probleminių klausimų dėl „įstatymo nustatytos tvarkos“ nėra.

Kitoje byloje¹¹⁸, kasatorius kaltino teismą, kad jis padarė esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą, suvaržiusį kaltinamojo teises ir sukliudžiusį priimti teisingą galutinį procesinį sprendimą, nes bylos duomenys, teismo pripažinti įrodymais, gauti ne įstatymo nustatyta tvarka, pažeidžiant privatumo, informacinio apsisprendimo bei nekaltumo prezumpcijas. Kasatorius apeliavo į tai, kad operatyvinis tyrimas buvo sankcionuotas dėl veikos, numatytos BK 199 ir (ar) 1992 straipsniuose, o teismas pripažino protokoluose užfiksuotus duomenis dėl veikos pagal BK 253 str. 1 d. Anot kasatoriaus, teismas pažeidė BPK 162 str. reikalavimus, nes nagrinėjamoje byloje nebuvo išduotas leidimas panaudoti informaciją, surinktą kitoje baudžiamojoje byloje, t. y. nebuvo ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties dėl operatyvinio sekimo byloje gautų duomenų panaudojimo nagrinėjamoje byloje. Kasatoriaus nuomone, nagrinėjamos bylos pagrindiniai įrodymai, kuriais pagrįstas apkaltinamasis nuosprendis, gauti ne įstatymo nustatyta tvarka ir dėl to jais nebuvo galima remtis priimant šį nuosprendį.

Prokuroro pozicija netenkinti kasatoriaus skundo rėmėsi argumentu, kad, remiantis Operatyvinės veiklos įstatymo 9 str., operatyvinis tyrimas galėjo būti atliktas turint informaciją apie rengiamą, daromą ar padarytą apysunkį nusikaltimą. Todėl tyrimas dėl apysunkio nusikaltimo, numatyto BK 253 str. 1 d., galėjo būti atliktas, o „pagal teismų praktiką operatyvinio tyrimo byloje, vykdytoje dėl kitų sunkių nusikaltimų, gauta

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis Nr. 2K-564/2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/253448553998142/2K-564/2009> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. 2K-464-699/2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/3451096554928/2K-464-699/2015> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

informacija apie tokią nusikalstamą veiką gali būti panaudota kaip įrodymas ir nagrinėjamoje byloje¹¹⁹. Paminėtina, kad BPK 162 str. nepažeidimo argumentas buvo papildomai grindžiama ir tuo, kad operatyvinis tyrimas (operatyvinė byla) nėra baudžiamoji byla (apie ką nurodyta) BPK 162 str.

LAT konstatavo, kad nėra pagrindo teigti, kad teismai pažeidė įrodymų leistinumo reikalavimus, referuodama į tai, kad BPK 20 straipsnio 1 dalį įrodymais gali būti pripažįstami ne tik BPK, bet ir kitų įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys¹²⁰. LAT išreiškė poziciją, kad apkaltinamojo nuosprendžio pagrindimas duomenimis, gautais atlikus Operatyvinės veiklos įstatyme numatytus veiksmus, nelaikomas esminiu BPK pažeidimu, jei tokie duomenys teismo posėdyje yra tinkamai ištirti ir šiais duomenimis įrodinėjamos svarbios bylai aplinkybės nustatomos ir BPK nustatyta tvarka gautais įrodymais. „Tam tikro operatyvinio ar ikiteisminio tyrimo etapo galimi trūkumai savaime nereiškia, kad vėlesniuose to tyrimo etapuose ar to tyrimo pagrindu pradėtų kitų tyrimų metu surinkti duomenys turi būti laikomi neatitinkančiais BPK 20 straipsnio reikalavimų ir dėl to nelaikytini įrodymais“¹²¹. LAT savo poziciją papildomai grindė tuo, kad veiką patvirtina kiti byloje baudžiamąjo proceso nustatyta tvarka gauti duomenys. „Esant tokioms aplinkybėms, teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismas nagrinėjamoje byloje esminių baudžiamąjo proceso įstatymo pažeidimų nepadarė ir BPK 20 straipsnio 1, 4 dalies nuostatų nepažeidė“¹²². Visgi, akcentuotina, kad esminis pagrindas buvo tai, kad dėl nesankcionuotos nusikalstamos veikos buvo pradėtas naujas ikiteisminis tyrimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje LAT vertino teisėtumo pagrindus dėl BPK nuostatų nesilaikymo ir įstatymo nuostatų laikymosi vykdant kriminalinę žvalgybą. Iki ikiteisminio tyrimo stadijoje duomenų gavimo neteisėtumo klausimas grindžiamas žvalgybinių veiksmų vykdymu pažeidžiant, kitaip tariant, nesiremiant BPK nuostatomis. Keli aspektai yra svarbūs. Pirma, iki ikiteisminio tyrimo stadijoje netaikomi BPK reikalavimai, kurie konkrečiai kalba apie duomenų ir įrodymų rinkimą ir naudojimą, atitinkamai, ikiteisminio ar teismo nagrinėjimo stadijose. Antra, turi būti kitas teisinis pagrindas duomenims rinkti. Minėtu atveju pagrindas buvo Operatyvinės veiklos įstatymas. Trečia, duomenų rinkimas dėl kitos nusikalstamos veikos, nei pradėti

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. 2K-464-699/2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/3451096554928/2K-464-699/2015> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Ibidem.

žvalgybiniai veiksmai, yra toleruojamas jei šie duomenys, be „įstatymo nustatytos tvarkos“, bus surinkti teisėtu būdu (neteisėtu, bet be esminių pažeidimų) bei juos galima bus patikrinti. Analizuojamą kazusą vertinti tarptautinių teismų ar užsienio valstybių teismų yra sudėtinga, nes aptarti atvejai neapima analogiško pavyzdžio. Visgi, teigtina, kad, kaip šiuo atveju, neesant šiurkštaus žmogaus teisių pažeidimo fakto ir abejonių dėl duomenų patikimumo, toks įstatymo nustatytos tvarkos traktavimas būtų priimtinas tarptautinėje praktikoje. Šiame skyriuje aptartos pirmos bylos, kai duomenys apie nusikalstamą veiką gaunami prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą, atvejis vertintinas taip pat.

3.3. Neteisėtu būdu gautų duomenų pripažinimas leistiniais įrodymais Lietuvos teismų praktikoje

Neteisėto būdo atvejai yra analizuojami duomenų gavimo ir fiksavimo aspektu.

2013 metų byloje¹²³ kaltinamasis reiškė keletą pretenzijų dėl BPK 20 straipsnio 4 dalis buvo pažeidimų. Pirma, tai buvo siejama su įtariamojo (kaltinamojo) apklausos atlikimo pažeidimais ir duomenų naudojimą kaltinimui pagrįsti. Antra, dėl vieno iš įrodymų -vaizdo įrašo neįtraukimo į bylą.

Kaltinamasis teigė, kad apeliacinės instancijos teismas nevertino skundo argumentų dėl prieštarų ir neišsamų nukentėjusiojo parodymų, „t. y. kad R. S. buvo nurodęs, jog nematė, kas jį užpuolė iš nugaros, tačiau veikiamas pareigūnų pakeitė parodymus ir vėliau per atpažinimo procedūrą nurodė į S. K.“¹²⁴. Faktiniai duomenys rodė, kad buvo atliktos dvi apklausos – pirma – tą pačią dieną, kai buvo įvykdytas nusikaltimas, antra – po savaitės bei po metų – kaltinamojo asmens parodymo atpažinti veiksmai. Anot LAT, „visi įrodymai gauti įstatymų nustatyta tvarka, patikimumas patikrintas teismo nagrinėjimo metu“¹²⁵. Tiek prokuroro, tiek LAT motyvai rėmėsi formalių procedūrų vertinimu, nesigilinant į kaltinamojo prieštaravimus dėl duomenų patikimumo. Formalūs

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 29 d. nutartis Nr. 2K-74/2013 [interaktyvus]. Priega per internetą: <http://eteismai.lt/byla/279198711253512/2K-74/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem.

motyvai atsiskleidžia prokuroro pozicijoje, kad „Baudžiamasis įstatymas nereglamentuoja, kiek ir kokių įrodymų turi būti surinkta apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, o dėl įrodymų priimtimumo ir patikimumo sprendžia tik teismas, nagrinėjantis baudžiamąją bylą“. LAT taip pat išsakė poziciją dėl procedūrinių klausimų, nevertinant kaltinamojo pretenzijų pagrįstumą. „(...) bylos aplinkybės rodo, kad įstatymo reikalavimų atpažįstant asmenį buvo laikytasi, procesinių pažeidimų nenustatyta, todėl kasatoriaus argumentas dėl įrodymo gavimo neteisėtumo yra atmestinas.¹²⁶“

Antruoju klausimu, kasatoriaus, remiantis BPK 205 str., vaizdo įrašas privalėjo būti įtrauktas į įrodymus ir teismo nagrinėjamas. Tačiau vaizdo įrašas nebuvo pateiktas, „o tik tarnybinis tyrėjos O. Š. pranešimas apie tai, kad įrašė neužfiksuota reikšmingų įvykiui aplinkybių“¹²⁷. Kasatorius teigė, kad vaizdo kamera fiksavo įvykio vietą. Prokuroras šį prašymą svarstė, bet netenkino priimdamas motyvuotą nutarimą¹²⁸. Esminė vaizdo įrašo neįtraukimo priežastis - jame neužfiksuota bylai reikšmingų aplinkybių. LAT teisėjų kolegija referavo į tai, jog remiantis BPK 20 str. 3 d., tokius duomenis buvo pagrįstai atsisakyta tirti.

Atkreiptinas dėmesys, kad antroji pretenzija sietina tiek su sąsajumo, tiek leistinumą klausimu. Šis aspektas svarbus, todėl kad kaltinamojo gynybos teisės realizavimas, kaip rodo analizė, aptariamas tik įrodymų leistinumą kontekste. Šiuo atveju, kaltinamasis pretenziją reiškė dėl BPK 20 str. 4 d. pažeidimo, bet prokuroras ir teismai vertino per sąsajumo reikalavimo neatitikimą. Antra, net ir sąsajumo klausimas yra duomenų pripažinimo įrodymu klausimas, todėl apie tai turi spręsti teismas. Bendrosios teisės sistemų ir tarptautinių teismų praktika rodo, kad ginčai dėl fakto ar kitų aplinkybių gali sąlygoti įrodymo nušalinimą iš proceso, t.y. jis yra nenagrinėjamas ir juo nesiremiama priimant nuosprendį. Tačiau teismai turi diskrecija vertinti įrodymus jų įrodinėjimo vertės ir žalos procesui kontekste, t.y. tokie duomenys teismo yra vertinami. Teigtina, kad analizuojamos bylos atveju, Lietuvos teismai nepagrįstai pasišalino dėl ginčijamų duomenų vertinimo pripažindami vienos šalies – kaltinimą palaikančios – motyvus dėl duomenų (vaizdo įrašų) neatitikimo sąsajumo reikalavimui.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 29 d. nutartis Nr. 2K-74/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/279198711253512/2K-74/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Ibidem.

Akcentuotina, kad įrodymų atitikimo sąsajumo ir leistinumų reikalavimams motyvai nebuvo išskleisti prokuroro atsiliepime apsiribojant bendromis referencijomis į tai, kad „nuteistojo kaltė grindžiama surinktų ir teismo posėdyje ištirtų įrodymų visuma, teismas bylos aplinkybes išnagrinėjo nešališkai, įrodymus vertino nepažeisdamas BPK 20 straipsnio reikalavimų, išsamiai argumentavo apkaltinamojo nuosprendžio išvadas“¹²⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje teisės į gynybą principas buvo suvokiamas siaura procesine prasme, t.y. kaip kaltinamojo teisė dalyvauti arba nedalyvauti apeliacine tvarka nagrinėjamoje byloje, bet ne kaip įrodymų leistinumų garantavimo sąlyga. Šio principo platesnis turinys, kaip parodė analizė, sutinkamas tarptautinių teismų ir užsienio valstybių praktikoje.

2008 metų byloje¹³⁰ LAT referavo į LAT 2006 metų išaiškinimą¹³¹, kad BPK 179 str., 188 str. 4 d. normų pažeidimai gali sąlygoti liudytojo parodymų neatitikimą leistinumų reikalavimui. „Pažymėtina, kad asmenų duotų parodymų fiksavimas apklausos protokole ne pagal jų parodymus apklausos metu, o perrašant ar kitaip atsižvelgiant į ankstesnius apklausiamų asmenų parodymus, (...), reglamentuojančias asmenų apklausos protokolo surašymo tvarką, todėl tokie parodymai neatitinka įrodymų leistinumų reikalavimo“¹³². Byloje įtariamieji buvo apklausti du kartus – ikiteisminio tyrimo pareigūno ir ikiteisminio tyrimo teisėjo. Pastarojo protokoluose įtariamųjų parodymai buvo panašūs į ikiteisminio tyrimo pareigūno atliktose apklausose su „redakcinio pobūdžio“ pakeitimais. Esminis dalykas – parodymai ikiteisminio tyrimo teisėjo buvo užfiksuoti ne pagal tai, ką minėti asmenys parodė apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją metu, o perrašius ar kitaip atsižvelgus į ankstesnius J. S., V. V. parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu. Prokuroro buvo išsakyta pozicija, kad asmenų parodymai gauti nepažeidžiant BPK 179 str., 188 str. 4 d. reikalavimų, nes „nėra duomenų, kad V. V. būtų savo parašu patvirtinęs parodymus, kurių nedavė ar kuriuos perskaitė, o tai, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas atsižvelgė į anksčiau jo duotų parodymų turinį, kasatoriaus nuomone, nesuteikia

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 29 d. nutartis Nr. 2K-74/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/279198711253512/2K-74/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-221/2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/49852131800504/2K-P-221/2008> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. gegužės 7 d. nutartis byloje Nr. 2K-562/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/208398325775394/2K-562/2006> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-221/2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/49852131800504/2K-P-221/2008> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

pakankamo pagrindo teigti, kad buvo padaryta Baudžiamojo proceso kodekso normų pažeidimų¹³³. LAT konstatavo, kad parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, neatitinka įrodymų leistinumą reikalavimo.

Byloje¹³⁴ buvo sprendžiamas prokuroro sankcijos klausimas vykdyti turinio kontrolę ir fiksavimą įtariamą teisėjos V.K. telefoninius pokalbius naudojantis dviem mobiliojo telefono numeriais apie tokią kontrolę jai nežinant. Operatyvinę veiklą vykdančios pareigūnai neturėjo sankcijos, bet taip pat vykdė slaptą garso ir vaizdo įrašymą teisėjos darbo kabinete. Nesankcionuoti - vaizdo ir garso įrašymo aparatūra – surinkti duomenis, anot LAT, negali būti laikomi duomenimis, gautais teisėtu būdu. „O neteisėtu būdu gauti duomenys negali būti laikomi įrodymais byloje, jais negali remtis apkaltinamasis nuosprendis (BPK 20 straipsnio 4 dalis)“. Pirmiausia, LAT atkreipė dėmesį, kad sankcijos turi numatyti konkrečias aiškiai įvardintas priemones ir nepakanka apsiriboti bendromis frazėmis. Anot LAT, neapibrėžtomis sankcijomis galima paskatinti operatyvinius veiksmus, kurie „šurkščiai“ pažeis žmogaus teises, asmens privatų ir viešą gyvenimą. Nerandant „šurkštaus“ sąvokos naudojimo tarptautinėje praktikoje, teigtina, kad tokiam pažeidimui charakterizuoti tinkamas sinonimas yra „esminio pažeidimo“ sąvoka. Atkreiptinas dėmesys, kad esminio pažeidimo sąvokos panaudojimas, aptartoje literatūroje¹³⁵, buvo sutiktas tik EŽTK 3 str. kontekste dėl duomenų gavimo kankinant ir pan.

Šioje byloje taip pat iškilo duomenų, surinktų ne mobiliuoju ryšiu, kaip sankcionuota, bet laidiniu ryšiu teisėtumo klausimas. LAT išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad „duomenys, gauti kontroliuojant telekomunikacijų tikslais perduodamą informaciją pirmiau nurodytais V. K. mobiliuosiais telefonais, atitinka BPK 20 straipsnio reikalavimus ir gali būti laikomi įrodymu byloje“. Vykdančiam, ikiteisminį tyrimą, teismo nutartyje nebuvo duota leidimo prokuratūrai kontroliuoti pokalbių V. K. kabinete esančiu laidiniu telefonu. „Nei teikimuose, nei teismo nutartyse nėra pažymėta kokio nors laidinio telefono, kurio kontrolė būtų leidžiama. Taigi V. K. pokalbių klausymasis laidiniu telefonu yra neteisėtas, prieštarauja BPK 20 straipsnio nuostatomis ir negali būti laikomas įrodymu byloje“. Lyginamuoju būdu vertinant su darbe aptarta byla Belgijoje dėl neteisėtos kratos

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2016 m. vasario 23 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-85-696/2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³⁵ Žr. Magistro darbo 2.3.2. skyrių.

randant neregistruotus ginklus, kur teismas įrodymus pripažino leistiniais bei tai grindė siekiu pasiekti teisingumą byloje bei keletą papildomų sąlygų, tokių kaip, ar neteisėtas būdas padarė įrodymą nepatikimu, teigtina, kad LAT priešingai įvertino neteisėtą būdą. Teigtina, kad LAT konstruoja „esminio pažeidimo“ principą visais atvejais, kai neteisėtas būdas apima nesankcionuotą (neįvardintą konkretų veiksmą). Teigtina, kad tarptautinėje praktikoje šis terminas taikomas siauriau, išimtiniais atvejais, ypačingai pažeidžiant esmines žmogaus teises – kūno neliečiamumą, orumą. Tarptautinių teismų praktikoje tai argumentuojama siekiu užtikrinti sąžiningą procesą. LAT sprendimuose tokia logika nėra įvardinama, todėl darytina išvada, kad sprendimai minėtu principu nėra priimami, tiksliau, jie nėra analogiškai traktuojami, pavyzdžiui, kaip Belgijoje.

Trečias svarbus aspektas, tiesiogiai nesusijęs su teisėtu būdu, byloje išreikšta nuostata dėl sankcionuotų priemonių taikymo laikotarpio (tešimo laike) ir greito ir teisingo proceso bei pusiausvyros (proporcingumo) principo ir žmogaus teisių galimo pažeidimo ryšio. LAT nepadarė išvados dėl teisėto būdo pažeidimo, jei operatyviniai veiksmai vykdomi nepagrįstai ilgai, tačiau išreiškė neigiamą poziciją, kad tokie atvejai nėra toleruoti, „valstybė skatina naujus nusikaltimus“. Teigtina, kad tokia LAT nuostata ir kad „reguliuojant teisinius santykius, susijusius su slaptos informacijos rinkimo priemonių naudojimu, taip pat jas taikant ir vertinant gautų duomenų teisėtumą“ suponuoja, kad teoriškai galimi atvejai, kai nepagrįstai ilgai vykdomos sankcionuotos kriminalinės žvalgybos veiklos pasėkoje surinkti duomenis teismo bus pripažinti neleistiniais įrodymais. Aptartas LAT atvejis tiesioginės analogijos su darbe aptartais tarptautinių teismų ir užsienio valstybių bylų atvejais neturi, tačiau teigtina, kad analizuotoje Kongo Demokratinė Respublika prie Thomą Lubangą Dyilo byloje, kuomet krata neteisėtai buvo atlikta „už akių“ ir dalyvaujant neteisėtam ikiteisminio tyrimo pareigūnui, nors ir buvo konstatuota, kad pažeistas EŽTT proporcingumo principas, surinkti duomenys buvo pripažinti leistiniais įrodymais. Vadinasi, LAT praktika griežčiau vertina tokius veiksmus teisėtumo ir teisingumo atžvilgiu. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad LAT argumentavimas byloje mažai remiasi EŽTT teisiniais precedentais - daugiau formaliai interpretuojamomis EŽTK nuostatomis (ir tai tik sankcijos ilgo vykdymo klausimu) bei ne visada konkrečiais motyvais paremtu BPK ir kitų susijusių įstatymų nuostatų aiškinimu. Pavyzdžiui, aptarti du bylos esminiai klausimai – vaizdo ir garso priemonių nesankcionuotas panaudojimas ir nesankcionuoto laidinio ryšio duomenų panaudojimas –

iš esmės vertinamas tik atskirai ir lokaliai interpretuojant ką viena ar kita BPK ar įstatymo nuostata reiškia.

Kitoje byloje¹³⁶ nesankcionuoti veiksmai buvo siejami su situacija, kai, atliekant slaptą telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolę, buvo gauti duomenys apie nusikalstamą veiką. Keliamas klausimas, ar tokiu būdu gauti faktiniai duomenys gali būti panaudoti kaip įrodymai baudžiamajame procese dėl kitų nusikalstamų veikų, t. y. nusikalstamų veikų, dėl kurių techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka nebuvo sankcionuotas. LAT konstatavo, kad jeigu šios kitos nusikalstamos veikos pateko į kategoriją veikų, nurodytų Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatose ir sudarančių pagrindą pagal įstatymą atlikti operatyvinį veiksma, tai dėl jų gauta informacija gali būti kaip įrodymai naudojama ir kituose baudžiamuosiuose procesuose. Tokiu pagrindus nustato Operatyvinės veiklos įstatymą pakeitęs Kriminalinės žvalgybos įstatymas (8 str.) ir Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys, kad „įstatymų pažeidimu paprastai nelaikytinos situacijos, kai atliekant operatyvinius veiksmus dėl galbūt daromų vienos rūšies nusikalstamų veikų atsiranda pagrindas manyti, kad gali būti daromi ir kitos rūšies ne mažiau pavojingi nusikaltimai, ir nusprendžiama atliekant operatyvinius veiksmus patikrinti ir naujai paaiškėjusią informaciją“¹³⁷. Antra, teismo praktikoje konstatuota, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimas baudžiamojo proceso metu negali nulemti teisėtai gautų duomenų neleistinum¹³⁸. Akcentuotina, kad, lyginant su kazusu anksčiau aptartoje LAT byloje¹³⁹, neteisėto būdo sąlyga, šiuo atveju, griežtai nesiejama su sankcijos formuluote (konkreto operatyvinio veiksmo tikslo įvardijimas), jei nepažeidžia įstatymo nustatytos tvarkos (t.y. jei įstatymas leidžia ir sankcijoje nenurodytą tikslą). Lyginant su LAT formuojama praktika dėl nesankcionuotų priemonių panaudojimo, nors ir leidžiamų įstatymų, pavyzdžiui, nesankcionuotas laidinio ryšio telefoninių pokalbių klausimas nežinant, akivaizdu, sankcijos formuluotės reikalavimui keliamas esminis (dominuojantis)

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. birželio 1 d. nutartis Nr. 2K-P-94-2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=002b0d9a-1b50-41e6-be0a-28654380063b> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. spalio 30 d. nutartis Nr. 2K-P-178/2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=594c9c4f-b011-43e0-801c-e38420b27d63> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis Nr. 2K-504/2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/235520032106674/2K-504/2010> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 23 d. nutartis Nr. 2K-7-85-696 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

prioritetas lyginant su „įstatymo nustatyta tvarka“ reikalavimu. Kitu atveju, ankstesnėje byloje LAT neturėjo konstatuoti, kad taip surinkti duomenis nėra leistini.

Apklauso tvarkos pažeidimai– tinkamai procesiškai neįforminus tokių veiksmų – vienas iš neteisėto būdo atvejų. Nes „darytina išvada, kad (...) gautų V. B. prisipažinimų dėl jų neatitikimo BPK 20 straipsnyje įtvirtintai įrodymų sąvokai negalėjo vertinti kaip įrodymų, nes prisipažinimai gauti ne įstatymų nustatyta tvarka (BPK 20 straipsnio 1 dalies pažeidimas) ir pažeidus reikalavimą duomenis rinkti tik teisėtais būdais (BPK 20 straipsnio 4 dalies pažeidimas)“¹⁴⁰. Byloje¹⁴¹ apklaustas asmuo pažeidžiant BPK 21 str. 2 d. ir asmeniui nesuteikiant įtariamojo statuso. Įdomu, kad teismas pasisako, kad „Įstatymų nenumatytu būdu gauti prisipažinimai negali turėti aukštesnės įrodomosios vertės už BPK nustatyta tvarka užfiksuotus parodymus“¹⁴², taigi, nedaroma išvada kad tokie duomenys negali būti leistiniais įrodymais. Pagal BPK 276 straipsnį ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui per apklausą, net ir tuo atveju, kai tokios apklausos metu buvo preciziškai laikomasi visų procesinių taisyklių ir garantijų, „duoti parodymai nelaikomi savarankišku įrodymu ir teismo posėdžio metu gali būti skelbiami tik norint teisingai vertinti kitus įrodymus“. Akcentuotina, kad šiuo aspektu galima išvesti analogiją su Anglijoje taikomu sąlyginio lestinumo įrodymu, kuomet izoliuotai vertinami įrodymai gali pasirodyti netinkami ir neleistini, tačiau su kitais bylos įrodymais jie gali tapti ir tinkami, ir leistini. Tai patvirtina teismo aiškinimas, kad „Neužtikrinus jokių *de facto* įtariamo asmens teisių, per BPK nenumatytą procedūrą gauti prisipažinimai negali būti laikomi labiau įrodymų sampratą atitinkančiais ir patikimesniais duomenimis už duomenis, užfiksuotus BPK nustatyta tvarka ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro surašytame įtariamojo apklausos protokole“¹⁴³.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. 2K-350/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/48350593116150/2K-350/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem.

3.4. Duomenų tikrinimas BPK numatytais veiksmais

Byloje¹⁴⁴ pagrindinis įrodymas buvo daiktas - popierinis butelio įpakavimo maišelis ant kurio buvo rasti pirštų pėdsakai. Šis įrodymas turėjo būti apžiūretas pagal LR BPK 207 str. nustatytas taisykles, kurios kelia dvi esmines sąlygas apžiūrai: 1) turi būti surašytas apžiūros protokolas su objektų požymių aprašymu; 2) turi būti fotografuojama ir filmuojama medžiaga apie objektus. LAT konstatavo, kad „ši norma yra imperatyvi, todėl tyrėjas privalėjo šią normą vykdyti ir maišelį, ant kurio buvo rasti pirštų pėdsakai nufotografuoti. Tokiu būdu užfiksavus daiktą (...) būtų galima patikrinti baudžiamojo proceso įstatyme numatytais proceso veiksmais (apžiūrint nuotraukas ir pan.), ko ir reikalaujama LR BPK 20 str. 4 d. ir tuomet neliktų pagrindo abejoti gautų duomenų patikimumu“¹⁴⁵. Kadangi, antra apžiūros sąlyga nebuvo patenkinta, teismas apibendrina, kad nėra galimybės pašalinti abejonių BPK numatytais veiksmais. Tuo pagrindu, įrodymas neatitiko leistinumą kriterijaus.

Analizuota tarptautinė praktika rodo, kad patikrinimas nėra leistinumą problemiškas aspektas. Esminė sąlyga – teismo galimybė patikrinti surinktus įrodymus. Antra, dėl abejonių įrodymų patikimumu, kaltinamajam nepalankius duomenis teismai nepripažįsta leistiniais. Analizuotas pavyzdys, yra teisėtų, bet iki galo neatliktų, veiksmų atvejis. Teigtina, kad dėl atliktų procesinių veiksmų senumo (byla nagrinėta 9 metus po nusikalstamos veikos fiksavimo) yra ribotos galimybės kitu būdu įsitikinti daiktinio įrodymo patikimumu, todėl įrodymas atmestas kaip neleistinas.

Anoniminių liudytojų parodymai yra paplitęs teismų praktikoje. Tokių parodymų patikimumas yra atitikimo leistinumą reikalavimui klausimas. 2013 metų byloje¹⁴⁶ LAT konstatavo, kad kasacinės instancijos teismo nuosprendyje remiamasi anoniminio liudytojo parodymais, „deklaratyviai nurodant, kad įrodymai laikytini leistiniais ir patikimais“. Šioje byloje LAT referavo į EŽTT sprendimus, ne į nacionalines teises

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2011 m. liepos 7 d. nuosprendis Nr. 1-495-870/2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/278130015233853/1-495-870/2011> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2011 m. liepos 7 d. nuosprendis Nr. 1-495-870/2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/278130015233853/1-495-870/2011> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. gegužės 7 d. nutartis byloje Nr. 2K-214/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92906837643758/2K-214/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

normas, dėl liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymų naudojimo įrodinėjimo procese. LAT konstatavo, kad tikrinant asmens, kuris anonimiškai duoda parodymus apie tai, ką jis girdėjo būdamas sulaikytas ar suimtas, kalbėdamasis su kitais sulaikytaisiais ar suimtaisiais, parodymų patikimumą keltini papildomi reikalavimai. Tokiu atveju teismai privalo įsitikinti, kad asmens laisvės nebuvo suvaržytos, uždarius į atitinkamas patalpas, tik su tikslu išprovokuoti ir išgauti reikalingą informaciją iš kartu laikomo įtariamojo ar kaltinamojo, pažeidžiant pastarojo asmens konstitucinę teisę neduoti parodymų prieš save. „Nustačius tokį faktą parodymai negali būti pripažinti BPK 20 straipsnio reikalavimus atitinkančiu įrodymu“¹⁴⁷.

LAT akcentuoja, kad anonimiškumo suteikimo pagrindai turi būti ypatingai kruopščiai vertinami BPK 199 str. atžvilgiu, kuris nustato, kad nukentėjusiajam ir liudytojui anonimiškumas gali būti taikomas, jeigu: 1) gresia realus pavojus nukentėjusiojo, liudytojo ar jų šeimos narių arba artimųjų giminaičių gyvybei, sveikatai, laisvei ar turtui, taip pat tarnybos, verslo ar kitiems teisėtiems interesams; 2) nukentėjusiojo ar liudytojo parodymai yra svarbūs baudžiamajame procese; 3) nukentėjusysis ar liudytojas dalyvauja procese dėl labai sunkaus, sunkaus ar apysunkio nusikaltimo. Vadinasi, esant abejonėms dėl anoniminio liudininko panaudojimo procese pagrindų, jo parodymai gali būti nepripažinti leistiniais.

Teigtina, kad anoniminio liudytojo atvejis yra vertinamas EŽTT precedentų kontekste ir referuojant į EŽTT sprendimus. Tokiu būdu, tarptautinių teismų praktika perkeliama į Lietuvos teismų praktiką ir anoniminio liudytojo parodymų traktavimas išplečiamas už formalių BPK ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių anoniminio liudijimo atvejus, ribų.

Apibendrinant, galima identifikuoti šiuos įrodymo leistinumą probleminius atvejus.

ĮRODYMAI	ATVEJAI
Įstatymo nustatyta tvarka	- Iki ikiteisminio tyrimo pradžios ne BPK teisės akto nustatyta tvarka atvejai
Teisėtu būdu	- Nesankcionuotom priemonėm surinktų duomenų nepripažinimas įrodymais - Duomenų, surinktų dėl kitų sankcionuotų nusikalstamų veikų vykdomos

¹⁴⁷ Ibidem.

	stebėsenos (žvalgybos), pripažinimas leistiniais įrodymais - Duomenų nepripažinimas įrodymais dėl „esminių“ duomenų fiksavimo pažeidimų (kai konkretus savarankiškas veiksmas nėra atliktas) - Žmogaus teisių suvaržymų netoleravimo nuostata, bet nepateikiant įrodymų neleistinumo, dėl tokių suvaržymų, atvejų
Patikrinimas	- Anoniminio liudininko parodymų tikrinimo ypatumai - Netikrinimas dėl duomenų rinkimo „esminių“ pažeidimų, nes nėra duomenų kurie tikrintini

Lentelė Nr. 9. Įrodymų leistinumą apibendrinti atvejai Lietuvos teismų sprendimuose.

Dėl „įstatymo nustatytos tvarkos“, 2007 m. LAT metodikoje akcentuojama, kad teisinis pagrindas gali būti įvairaus lygio teisės aktai vykdyti duomenų rinkimą, gavimą. Bylų nagrinėtų po 2007 metų analizė parodė, kad probleminiai atvejai, susiję su duomenų rinkimų teisėtumu, yra iki ikiteisminio tyrimo stadijoje, kai, pirma, duomenys renkami ne BPK pagrindu ir tokiam rinkimui netaikomos BPK nuostatos bei antra, kai operatyvinis tyrimas sankcionuotas dėl kitų nusikalstamų veikų nei buvo surinkti duomenys. Pirmuoju atveju, BPK ir Kriminalinės žvalgybos įstatymai skirtingai reguliuoja duomenų rinkimą ta prasme, kad pastarasis teisės aktas neturi detalaus rinkimo aprašymo dėl, pavyzdžiui, vykdomos slaptos vietos apžiūros. Kaip parodė „neteisėto būdo“ analizė, ikiteisminio tyrimo metu įvykdyta apžiūra pažeidžiant bent vieną iš dviejų BPK (207 str.) reikalavimų apžiūrai daro įrodymus neleistiniais, nes duomenų negalima patikrinti. Šioje byloje neatsakyta į klausimą, kaip spręsti tokių duomenų leistinumą problemą. Teigtina, kaip parodė antros bylos analizė, duomenys turės būti papildomai surinkti BPK pagrindu arba, darytina išvada, kad net iki ikiteisminio tyrimo stadijoje, kai duomenys renkami ne BPK pagrindais, juos fiksuoti pagal BPK nuostatas. Lyginamoji analizė su LAT metodika negalima, nes joje šie aspektai nėra aptarti.

Dėl „neteisėto būdo“ reikalavimo įrodymams, akcentuotina, kad 2007 m. LAT metodikoje akcentuojamas duomenų patikimumo ir kaltinamojo teisių suvaržymo aspektas. Pastaroji nuostata yra pažangi, nes ji reikšminga ir tarptautinėje teisenoje. LAT metodikoje akcentuotina „esminio pažeidimo“ nuostata ir įtariamojo ar kaltinamojo apsauga duomenų rinkimo laikotarpiu. Bylų analizė parodė, kad teismų praktika nukreipiama į neteisėtų būdų atvejų toleravimą, kuomet surenkami duomenys apie įtariamą nusikalstamą veiką dėl kurių duomenų fiksavimas iš pradžių nebuvo sankcionuotas bei netoleravimą atvejų, kai duomenys surenkami ne tik sankcionuotom bet ir nesankcionuotom priemonėm. Tai sietina su žmogaus teisių standartų apsauga.

Analizuotos bylos dėl „duomenų patikrinimo“ parodė, kad Lietuvos teisenoje negalima duomenų patikrinti atlikus BPK nuostatų pažeidimą. LAT nesiūlo papildomai remtis kitais įrodymais, kad galima būtų pasinaudoti „daliniiais“ (pavyzdžiui, aprašytu, bet nenufotografuotu) duomenimis. Kitaip tariant, LAT draudžia tokius duomenys pripažinti leistiniais. Specifiniu, anonimino liudininko surinktų duomenų specialiose sąlygose (aptarta byloje) patikrinimo pagal BPK numatytus veiksmus, atveju, LAT plačiai referuoja į tarptautinę praktiką, EŽTT sprendimus. LAT 2007 m. metodikoje minėti atvejai nėra aptariami. Tikėtina, kad šiuo klausimu ir toliau bus plačiai naudojami EŽTT precedentai.

IŠVADOS

1. Teigtina, kad įrodymų leistinumą sampratos kritikos esminė tezė - universalus kriterijaus ar taisyklės nebuvimas daro neaiškų įrodymų leistinumą sampratos turinį. Antra, yra neaišku kaip spręsti praktines teisės problemas bylose kuomet įrodymų gavimas ir fiksavimas yra įvykdytas pažeidžiant formalius BPK reikalavimus keliamus leistinumui.
2. Vertinant kas, kaip teorinis konstruktas, turėtų sudaryti įrodymų leistinumą sampratos „esmę ir prasmę“, teigtina, kad Lietuvos, užsienio valstybių ir tarptautinių teismų praktika, šia prasme, neturi pridedamosios vertės. Pirmiausia, lyginant su Lietuvos teisės doktrinos ir teismų praktika, dalis šalių įrodymams kelia tuos pačius reikalavimus. Pavyzdžiui, duomenys gauti pažeidžiant jų gavimo tvarką gali būti pripažinti teisėtai gautais, jei juos galima patikrinti - bet nebus pripažinti įrodymais, jei jų gavimo teisėtumo teismas negali patikrinti. Antra, nėra empirinio kriterijaus įvertinti leistinumą turinį.
3. Įrodymų leistinumą samprata apibrėžtina kaip įrodymų tinkamumas teisėtumo požiūriu gaunant ir fiksuojant duomenis. Atlikta analizė rodo, kad, leistini įrodymai yra tie, kurie surinkti ir fiksuoti įstatymo leidžiama (valstybės institucijoms) arba nedraudžiama (fiziniams ir juridiniams asmenims) tvarka ir galimai nepažeidžiant žmogaus teises ir procedūrinius veiksmus (reikalavimus veiklos procedūroms) bei kurių šaltinius galima patikrinti.
4. Lietuvos teismų praktikoje dominuoja formalusis požiūris į įrodymų leistinumą aiškinimą, įrodymų leistinumą siejant su BPK ir kitų teisės aktų normomis ir jų pažeidimu. Nors ne visi įstatymo normas pažeidžiantys gauti duomenys nepripažįstami leistiniais įrodymais, jų aiškinimas Lietuvos teismų praktikoje vyksta pakankamai formaliai referuojant į su leistinumą „susietą“ BPK 20 str. 1 d. ir 4 d. nuostatų reikalavimus.
5. Užsienio valstybių ir tarptautinių teismų praktika parodo, kad gautų duomenų pripažinimo įrodymais klausimas yra platus, leistinumą atvejų apibendrinimas – universalios taisyklės taikymas - yra neįmanomas.

6. Ypatingai bendrosios teisės sistemos šalyse teismai naudojami platesne diskrecija leistinumui nustatyti, plačiai naudoja bendruosius kriterijus motyvuoti įrodymų leistinumą. Įrodymų nepripažinimo taisyklės dažnai tampa antraeilės, kuomet teismai savo diskrecijoje įrodymus vertina per įrodomosios vertės, žalos proceso, kaltinamojo procesinių teisių realizavimo principų prizmę.
7. Sąžiningo teismo (proceso) principas yra dažniausia naudojamas bylose vertinant įrodymų pripažinimą leistinais.
8. Net žmogaus teisių apsaugos pažeidimo atvejais, bendrieji principai leidžia teismams surinktus įrodymus pripažinti leistinais siekiant užtikrinti visos (pilnos) informacijos apie bylos aplinkybes disponavimą.
9. Užsienio šalių teismų praktika parodė, kad leistinumai yra besikeičianti samprata ta prasme, kad jos turinys kinta plačiau ar siauriau taikant reikalavimus įrodymams.
10. Lietuvos teisenoje reikalavimai leistinumui vertinami pasinaudojant, pirma, tarptautinių precedentų pavyzdžiais, ypač EŽTT; antra, naujomis nuostatomis, kurias siekia įdiegti LAT metodikų ir kitų priemonių pagalba; trečia, remiamasi iki 1961 m. BPK nuostatomis įrodymams, pavyzdžiui, „esminio pažeidimo“ kriterijumi.
11. Lietuvos teismai rečiau naudoja bendruosius principus bylose. Viena iš priežasčių - jų neišplėtojimas Lietuvos teisenoje. Savarankiškai teismai vengia taikyti ir aiškinti tarptautinėje praktikoje paplitusius principus.
12. Specifinėse bylose, pvz., anoniminių liudytojų parodymų atveju, Lietuvos teismai plačiai naudoja tarptautinių teismų (pvz., EŽTT) sprendimus įrodymų leistinumui argumentuoti.
13. Lietuvos teismai ypatingai atsakingai ir kaltinamojo naudai vertina su kriminaline žvalgyba susietus veiksmus, kuriais galimai yra pažeidžiami žmogaus teisių standartai.
14. Lietuvos teismai prioritetą teikia a priori abejotinų (nebūtinai nepatikimų) įrodymų atmetimą nei duomenų pripažinimą įrodymais ir jų užginčijimą (paneigimą) rungimosi principo pagalba teisminio nagrinėjimo metu.

15. Absoliuti dauguma darbe analizuotų bylų sprendė „teisėto būdo“ pažeidimo atvejus. Keletas bylų sprendė „įstatymo nustatyta tvarka“ ir „duomenų tikrinimui“ priskirtinus atvejus. Tokia statistika atspindi „teisėto būdo“ dominuojančią reikšmę daugumai surinktų ir fiksuotų duomenų ir jų pripažinimui leistiniais įrodymais. Išskirtini šie „teisėto būdo“ pažeidimo atvejai: 1) Nesankcionuotom priemonėm surinktų duomenų nepripažinimas įrodymais; 2) Duomenų, surinktų dėl kitų sankcionuotų nusikalstamų veikų vykdomos stebėsenos (žvalgybos), pripažinimu leistiniais įrodymais; 3) Duomenų nepripažinimas įrodymais dėl „esminių pažeidimų“ fiksuojant duomenis. Atkreiptinas dėmesys, kad žmogaus teisių suvaržymų netoleravimo nuostata aiškiai išreikšta Lietuvos teismų sprendimuose įrodymų leistinumo vertinimo kontekste, bet apžvelgtų bylų tarpe šiuo pagrindu nebuvo duomenų nepripažintų neleistiniais įrodymais.
16. „Įstatymo nustatytos tvarkos“ probleminiai atvejai yra sietini su duomenų rinkimu iki ikiteisminio tyrimo stadijoje, kai duomenys renkami ne BPK pagrindu bei kai operatyvinis tyrimas sankcionuotas dėl kitų nusikalstamų veikų nei buvo surinkti duomenys.
17. Analizuotos bylos dėl „duomenų patikrinimo BPK numatytais veiksmais“ parodė, kad Lietuvos teisejoje negalima duomenų patikrinti atlikus BPK nuostatų pažeidimą net atsižvelgus į duomenų reikšmę nagrinėjamam atvejui ar tai kad duomenys surinkti teisėtai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37 – 1341.
3. LTSR baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 1961, Nr. 18 – 148.
4. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Valstybės žinios, 2012, nr. 122-6093.
5. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.

Užsienio šalių ir tarptautinių teismų teisės aktai:

6. *Belgijos Konstitucija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.legislationline.org [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].
7. Danijos administracinis teisės aktas. Bekendtgørelse af lov om rettens pleje. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=172923&exp=1> [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].
8. JAV Federalinės įrodymų taisyklės. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [žiūrėta: 2016 m. kovo 3 d.].
9. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].
10. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Procedūrų ir įrodymų taisyklės [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].
11. Tarptautinė žmogaus teisių konvencija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

Specialioji literatūra

12. Ancelis P., Šapalaitė E. Daiktų statusas baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2003. T. 49 (41).
13. Arthur Best. Evidence: examples and explanations. Fourth edition. – New York, 2001.
14. Белкин А. Р. Теория доказательств в уголовном судопроизводстве. – Москва: Норма, 2005.
15. Бутов В. Н. Уголовный процесс Австрии. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1988.
16. Cininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų lestinumo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje. *Jurisprudencija*. 2001. T. 23 (15).

17. Goda G. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje. *Teisės problemos*. 1999. Nr. 3.
18. Goda G. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Konstitucijos taikymo problemos. *Teisės problemos*. 1999, Nr. 3.
17. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
18. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G., Jasaitis G., Merkevičius R. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras. – Vilnius, 2003. T. 1.
19. Greve V. Criminal procedure in Denmark. An Outline 2nd Edition. Kriminalistik Instituts Stencilserie. 1992. Nr. 59.
20. Juodkaitė – Granskienė G. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*. 2001. T. 22 (14).
21. Juodkaitė G. Mokslinių įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. VU mokslo darbai. *Teisė*. 1997. Nr. 31. P. 49.
22. Juozapavičius A. Įrodymų lestinimo samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2010, nr. 77. p. 81-96.
23. Kane A. The modern law of evidence. Fifth edition. – London: Butterworth's, 2000.
24. Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte // *Justitia*. 1998. Nr. 5.
25. Kazlauskas M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 1991.
26. Kuklianskis S., Juzukonis S. Nukentėjusiojo statuso problema baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2001. T. 19 (11).
27. Munday R. Evidence. Butterworths Student Statues, 2003.
28. Palskys E. Daiktinių įrodymų fiksavimo sąvokos ir prielaidų klausimu. *Teisė*. 1968, T. VII.
29. Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. – Vilnius, 1996.
30. Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 1998. T. 10 (2).
31. Rinkevičius J. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. VU mokslo darbai. *Teisė*. 1992. Nr. 26.
32. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilnius, 1990.
33. Rinkevičius J. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija // *Teisė*. 2000, Nr. 37.
34. Stungys K. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. // *Jurisprudencija*. 2000. T. 16 (8).
35. Stungys K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai // *Jurisprudencija*. 2004. T. 52 (44).
36. Twining W. Rethinking evidence. Exploratory Essays. Northwest University Press, 1994, p. 178-181.

Teismų sprendimai

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai:

37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118-1, 156-1 str., 267 str. 5 p. ir 317-1 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. metodika „*Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga*“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. Vilnius. 2007, Nr. 27.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis Nr. 2K-512/2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29120> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 24 d. nutartis Nr. 2K-43/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a2b4dc3f-563f-4b6b-ac6e-42f0a8ef2ab9> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 9 d. nutartis Nr. 2K-398/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/175217274610870/2K-398/2006> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis Nr. 2K-589/2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/160358653504368/2K-589/2006> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis Nr. 2K-4/2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/175217274610870/2K-398/2007> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-221/2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/49852131800504/2K-P-221/2008> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis Nr. 2K-564/2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/253448553998142/2K-564/2009> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis Nr. 2K-504/2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/235520032106674/2K-504/2010> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2011 m. liepos 7 d. nuosprendis Nr. 1-495-870/2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/278130015233853/1-495-870/2011> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. spalio 30 d. nutartis Nr. 2K-P-178/2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=594c9c4f-b011-43e0-801c-e38420b27d63> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 29 d. nutartis Nr. 2K-74/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/279198711253512/2K-74/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. gegužės 7 d. nutartis byloje Nr. 2K-214/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92906837643758/2K-214/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. 2K-350/2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/48350593116150/2K-350/2013> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. birželio 1 d. nutartis Nr. 2K-P-94-2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=002b0d9a-1b50-41e6-be0a-28654380063b> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. 2K-464-699/2015 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/3451096554928/2K-464-699/2015> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2016 m. vasario 23 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-85-696/2016 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016> [žiūrėta: 2016 m. balandžio 2 d.].

Užsienio šalių ir tarptautinių teismų sprendimai:

56. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Al Nashiri prieš Lenkiją, nr. 28761/11, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146044> [žiūrėta: 2016 m. kovo 9 d.].
57. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Bykov prieš Rusiją byla [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://european-court.ru/tag/bykov-protiv-rossii/> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].
58. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Jalloh prieš Vokietiją, nr. 54810/00, 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].
59. Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų sąvadas. *Information note on the Court's case-law*, 2009, nr. 115, p. 23. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2009_01_115_ENG_849360.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].
60. Europos Sąjungos šalių teisena. E.U. NETWORK OF INDEPENDENT EXPERTS ON FUNDAMENTAL RIGHTS(CFR-CDF), Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union, 2003, p. 13 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cfr_cdf_opinion3_2003_en.pdf [žiūrėta: 2016 m. kovo 16 d.].
61. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo sprendimas byloje Kongo Demokratinė Respublika prieš Thomą Lubangą Dyilo, nr. ICC-01/04-01/06-803 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc266175.PDF> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

62. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo sprendimas byloje Katanga prieš Ngudjolo, byla nr. ICC-01/04-01/07 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc571253.pdf> [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.].

SANTRAUKA

Tomas Urbonas

Įrodymų leistinumą samprata baudžiamajame procese

Įrodymų leistinumą reikalavimų pažeidimo procesinių teisinių pasekmių reikšmė - duomenų nepripažinimas įrodymais. Viena vertus, įrodymų leistinumą reikalavimų nuoseklus įgyvendinimas yra reikšmingas imperatyvas užtikrinant baudžiamojo proceso paskirtį. Antra vertus, šių reikalavimų pažeidimai yra plačiai paplitę, o tokiu būdu surinkti duomenys dažnai pripažįstami įrodymais siekiant užtikrinti tuos pačius baudžiamojo proceso tikslus.

Darbo tikslas. Išnagrinėti įrodymų leistinumą sampratą Lietuvos teismų praktikoje lyginant su užsienio šalių ir tarptautinių teismų pavyzdžiais. Darbo tikslui iškelti šie *uždaviniai*: 1) atskleisti įrodymų leistinumą sampratos problematiką Lietuvos teisės doktrinoje; 2) išnagrinėti įrodymų leistinumą sampratos suvokimą Lietuvos teismų praktikoje; 3) atskleisti tarptautinių teismų (Tarptautinio Baudžiamojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo) ir užsienio valstybių (JAV, Anglija, Danija ir Belgija) teismų sprendimus, susijusius su įrodymų leistinumą reikalavimų taikymu baudžiamajame procese ir atlikti lyginamąją analizę; 4) įvertinti atskirų įrodinėjimo reikalavimų, būdų ir priemonių panaudojimo problematiką užtikrinant įrodymų leistinumą.

Pirmoje magistro darbo dalyje „Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamajame procese“ atskleidžiama įrodymų leistinumą sampratos problematika Lietuvos teisės doktrinoje. Daroma išvada, kad leistiniais įrodymais pripažįstami ir tokie įrodymai, kurie formaliai neatitinka BPK 20 str. leistinumą reikalavimų.

Antroje dalyje „Įrodymų leistinumą užsienio šalių baudžiamajame procese ir tarptautinių institucijų sprendimuose“ nagrinėjama įrodymų leistinumą samprata ir įgyvendinimas bendrosios ir civilinės teisės šalyse bei tarptautinių teismų sprendimuose. Daroma išvada, kad praktikoje neteisėtu būdu gauti įrodymai plačiai pripažįstami leistiniais, plačiai naudojama teismo diskrecija bei bendrieji principai sprendžiant įrodymų pripažinimo leistiniais klausimą.

Trečioje dalyje „Lietuvos teismų praktika įrodymų leistinumą klausimais“ įvertina teismų pripažintus ar atmestus įrodymų leistinumą atvejus, kai pažeidžiami BPK 20 str. 1 d. ir 4 d. reikalavimai. Daroma išvada, kad dauguma atvejų susiję su „teisėto būdo“ pažeidimais,

teismų sprendimuose dažnai referuojama į teisės aktų reikalavimus ir retai įrodymų pripažinimas ar atmetimas papildomai motyvuojamas įrodymo vertės, žalos procesui ir kitais principais. Leistinumą, kaip teorinį konstrukta, negalima apibrėžti teismų praktikos pagalba.

SUMMARY

Tomas Urbonas

The concept of admissibility of evidence in criminal process

Violation of admissibility requirements constitutes dire legal consequences - non-admissibility of evidence. On the one hand, consistent implementation of admissibility requirements is imperative for ensuring the intended purpose of the criminal process. On the other hand, deviation from these requirements is common and illegally obtained evidence often becomes admissible for that same purpose of the criminal process.

The objective of the master's thesis is to examine the concept of admissibility of evidence in Lithuanian criminal law. The following tasks are set to achieve the goal: 1) to reveal the concept of admissibility of evidence in Lithuanian legal doctrine; 2) to examine the perception of admissibility of evidence in Lithuanian criminal law cases; 3) to reveal international courts' (the International Criminal Court, the European Court of Human Rights) and other countries' (USA, England, Denmark and Belgium) judicial decisions applying admissibility of evidence requirements in criminal process and to make a comparative analysis; 4) to evaluate problematic aspects of admissibility requirements, methods and means while ensuring that evidence are admissible.

The first chapter of the master's thesis "The concept of admissibility of evidence in criminal process of Lithuania" reveals conceptual issues regarding admissibility of evidence in Lithuanian legal doctrine. The conclusion is that evidences can be recognized as admissible even though formally they do not fulfill the admissibility criteria in accordance with the Lithuanian Criminal Procedure Code's Article 20 requirements.

The second chapter "Admissibility of evidence in the criminal proceedings of foreign countries and the international courts" deals with the concept of admissibility of evidence in the countries of common and civil law as well as in the penal cases of the international courts. It is concluded that illegally obtained evidences are widely acceptable as admissible, even in cases of human rights violations, the courts possess wide discretion and often refer to the general principles to rule on admissibility of evidence.

The third chapter on "Lithuanian case law on admissibility of evidence" evaluates the courts' rulings on acceptance or rejection of evidences as admissible when there is a breach of the Criminal Procedure Code' Article 20 requirements. The conclusion is that the majority of cases are related to the irregularities of illegally obtained evidences; decisions are often based by formally referring to the requirements enshrined in legal acts; there is limited practice of using general principles such as probative value and other principles in assessing admissibility of evidence. The concept of admissibility of evidence, as a theoretical construct, cannot be defined (established) with a contribution of case law.